

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
Факультет філології, психології та педагогіки
Кафедра германської філології та перекладу

Рекомендовано до захисту
Протокол засідання кафедри № 7
Від «22» грудня 2025 р.
В.о завідувача кафедри Палій К. В.
(прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНОЇ
ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
НА МАТЕРІАЛІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Виконавець:

Студентка VI курсу, групи 601-ФФ
Деркач Вікторія Романівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

Палій Катерина Володимирівна
к.філол.н., доцент, доцент кафедри
германської філології та перекладу
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Рецензент:

Знаменська Іванна Владиславівна
к.філол.н., доцент, доцент кафедри
іноземних мов з латинською мовою та
медичною термінологією
Полтавського державного медичного
університету
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____
кількість балів: _____
Підпис керівника _____

Полтава
2026

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	9
1.1. Лінгвістичні концепти юридичного перекладу: теоретичний аналіз.....	9
1.2. Класифікація юридичної термінології та її функціонально-семантичні характеристики.....	14
1.3. Стилїстичні особливості юридичних текстів.....	28
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2 ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НОРМАТИВНО- ПРАВОВИХ АКТІВ	34
2.1. Лексичні та лексико-семантичні трансформації у забезпеченні адекватності юридичного перекладу.....	34
2.2. Проблеми лексичних невідповідностей у нормативно-правовій термінології	48
2.3. Способи вирішення лексичних труднощів під час перекладу.....	59
Висновки до розділу 2	65
РОЗДІЛ 3 ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НОРМАТИВНО- ПРАВОВИХ АКТІВ	66
3.1. Синтаксичні конструкції й граматична форма у юридичному перекладі	66
3.2. Граматичні труднощі та помилки у перекладі німецьких юридичних текстів	76
3.3. Основні методи подолання граматичних труднощів	84
Висновки до розділу 3	91
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96

РЕФЕРАТ

MP: 103 с., 72 джерела.

Об'єкт дослідження – переклад юридичної документації, в контексті міжмовної та міжкультурної комунікації.

Мета роботи – вивчення лексичних та граматичних особливостей юридичної документації, аналіз способів подолання лексичних та граматичних труднощів у процесі перекладу, а також визначення особливостей відтворення складних юридичних положень українською мовою.

Методи дослідження – описовий метод; структурно-семантичний аналіз; лексичний та граматичний аналіз; елементи порівняльно-лінгвістичного методу та контекстуальна інтерпретація юридичних текстів.

У першому розділі роботи описано основні аспекти юридичної мови як різновиду офіційно-ділового стилю, а також охарактеризовано основні ознаки правового дискурсу та роль термінологічної системи в забезпеченні нормативної точності. Виокремлено структурно-семантичні властивості юридичних термінів та специфіку їх функціонування у складі правових визначень. Окремо проаналізовано стилістичні особливості юридичних текстів та їх значення у перекладацькій діяльності.

У другому розділі розглянуто лексичні особливості юридичної документації. Висвітлено проблеми лексичних невідповідностей у юридичній термінології, зокрема відсутність прямих еквівалентів українською мовою та багатозначність юридичних термінів. Визначено основні способи подолання лексичних труднощів, серед яких використання перекладацьких трансформацій, автоматизованих систем перекладу та допоміжної літератури.

У третьому розділі проведено аналіз використання граматичних форм та синтаксичних конструкцій у юридичних документах. Досліджено граматичні помилки та труднощі, що виникають під час перекладу, такі як: структурні розбіжності мов, відмінності в синтаксичній будові речення, наявність складнопідрядних речень, граматична омонімія, різні функціональні

характеристики однакових форм, та методи їх усунення, зокрема використання граматичних трансформацій та спеціальних словників. Окремо розглянуто функції граматичних трансформацій у процесі перекладу.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано ключові лексико-граматичні ознаки юридичного стилю, визначено принципи функціонування термінологічної системи, опрацьовано особливості синтаксичної організації правових текстів та сформульовано методи відтворення складних юридичних конструкцій українською мовою. Подано способи подолання проблем та труднощів перекладу нормативних термінів і синтаксичних структур, а також визначено роль мовної стандартизації у забезпеченні точності юридичної комунікації.

ЮРИДИЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ,
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА, ТЕРМІНОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ,
СИНТАКСИЧНА КОНСТРУКЦІЯ, ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ТРАНСФОРМАЦІЯ,
НОРМАТИВНА ТОЧНІСТЬ, ПЕРЕКЛАД ЮРИДИЧНОГО ТЕКСТУ.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження За сучасних умов активного розвитку міжнародно-правової взаємодії, обумовленому глобалізацією, питання якісного перекладу юридичної документації набуває особливої актуальності. Держави, що прагнуть інтеграції до сфери міжнародного права та зміцнення власних правових структур, потребують досконалих перекладів нормативно-правових актів, які б забезпечували коректну передачу правового змісту. Цей аспект набув пріоритетного значення в процесі активної уніфікації національних законодавств з міжнародними стандартами.

Юридичний переклад належить до найскладніших видів спеціалізованого перекладу через специфіку правової термінології, особливості граматичних конструкцій та необхідність абсолютного збереження достовірності юридичних норм. На відміну від художнього або публіцистичного перекладу, де допускаються певні привілеї в інтерпретації тексту, юридичний переклад вимагає максимальної чіткості та однозначності. Розбіжності в перекладі можуть призвести до серйозних правових наслідків, включаючи неправильне тлумачення законів, порушення юридичних процедур та навіть міжнародні конфлікти.

На сьогоднішній день у світі спостерігається зростання обсягів перекладацької діяльності у сфері права, що пов'язано з активізацією міжнародних відносин, участю держав у міжнародних організаціях та необхідністю імплементації міжнародних договорів та директив. Водночас якість таких перекладів часто залишається незадовільною через недостатню підготовку перекладачів у галузі права та відсутність єдиних стандартів перекладу юридичної документації.

Особливого значення набувають дослідження лексико-граматичних трансформацій при перекладі, оскільки саме вони визначають адекватність і точність передачі правового змісту. Юридична мова має свої специфічні характеристики: значна термінологічна насиченість, складні синтаксичні конструкції, використання архаїзмів та латинізмів, характерні стилістичні

прийоми. Ці особливості створюють значні труднощі для фахівців перекладу та вимагають спеціальних знань і навичок.

Організації міжнародного рівня, такі як ООН та ЄС, щоденно створюють величезні обсяги правових текстів, які потребують перекладу багатьма мовами світу. Якість цих перекладів безпосередньо впливає на ефективність міжнародного співробітництва та дотримання правових норм на глобальному рівні.

Не зважаючи на вагомий обсяг наукових робіт, питання лексико-граматичних трансформацій при перекладі нормативно-правових актів не отримало належного наукового обґрунтування. Переважна частина наукових праць зосереджена на загальних засадах юридичного перекладу або аналізі окремих аспектів перекладацької діяльності. Дослідження лексико-граматичних особливостей перекладу з огляду на особливості різних систем та їх відтворення у мові розглядалося лише частково.

Недостатньо уваги приділялося дослідженню граматичних трансформацій у юридичному перекладі. Синтаксичні особливості юридичних текстів, зокрема використання пасивних конструкцій, модальних дієслів та складнопідрядних речень потребують окремого аналізу з точки зору їх впливу на правильність та зрозумілість перекладу.

Мета дослідження полягає у визначенні та систематизації лексико-граматичних особливостей перекладу юридичної документації на матеріалі нормативно-правових актів.

Для виконання мети дослідження окреслено наступні **завдання**:

- дати визначення поняттям «юридичний переклад», «юридичний текст» та «перекладацька трансформація»;
- проаналізувати теоретичні засади юридичного перекладу;
- розглянути лексичні й граматичні трансформації, та їх роль у забезпеченні адекватності перекладу;

- дослідити синтаксичні конструкції й граматичні форми в оригіналі та перекладі через порівняльний аналіз;
- охарактеризувати труднощі та методи їх усунення в процесі перекладу.

Об'єктом дослідження виступає процес перекладу юридичної документації в контексті міжмовної та міжкультурної комунікації.

Предметом дослідження є лексико-граматичні трансформації, що застосовуються при перекладі нормативно-правових актів, та їх вплив на адекватність передачі правового змісту.

Матеріали дослідження становлять тексти нормативно-правових актів різних правових систем (англо-американської, романо-германської, скандинавської) та їх переклади, загальним обсягом близько 300 сторінок. До аналізу залучено конституції, закони, міжнародні договори, директиви міжнародних організацій, рішення міжнародних судів тощо.

Теоретичним матеріалом, що використовувався під час аналізу лексичних та граматичних трансформацій, а також перекладу юридичної термінології стали роботи таких науковців, як: В. І. Карабан, О. О. Селіванова, Г. П. Проценко, Н. В. Артикуца, М. О. Орлова, С. Щарцевич, І. В. Корунець, Т. В. Журавель, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, А. Я. Коваленко, М. І. Любченко, О. В. Баланаєва.

Методи дослідження У дослідженні застосовувався комплекс взаємопов'язаних методів: описовий метод для характеристики лексико-граматичних особливостей юридичних текстів та систематизації теоретичних відомостей; порівняльний аналіз для зіставлення оригінальних текстів з їх перекладами та виявлення закономірностей трансформацій; трансформаційний аналіз для визначення видів перекладацьких трансформацій та їх функцій.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі лексико-граматичних трансформацій при перекладі нормативно-правових актів, систематизації основних труднощів такого перекладу та розробці

практичних рекомендацій для перекладачів. Вперше проведено детальне дослідження специфіки перекладу юридичної термінології з урахуванням особливостей різних правових систем.

Теоретичне значення визначається внеском у теорію спеціального перекладу, зокрема в галузь юридичного перекладознавства. Результати дослідження поглиблюють розуміння механізмів перекладу спеціалізованих текстів та можуть бути використані для подальших наукових розвідок у цій галузі.

Практичне значення полягає в можливості використання результатів дослідження у підготовці перекладачів-юристів, при створенні навчальних посібників з юридичного перекладу, в практичній діяльності перекладачів, які працюють з правовими текстами, а також у роботі законодавчих органів при підготовці нормативно-правових актів.

Апробація результатів дослідження. Наукове дослідження було апробоване під час VI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми іноземної філології та перекладознавства» (11-12 листопада 2025, Полтава). Тема доповіді: Палій К. В., Деркач В. Р. «Лексико-граматичні особливості юридичної документації українською мовою на матеріалі нормативно-правових актів». За темою доповіді, оприлюдненої на секційному засіданні, було опубліковано статтю у збірці матеріалів конференції та у Науковому віснику Міжнародного університету 2025.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 103 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Лінгвістичні концепти юридичного перекладу: теоретичний аналіз

Юридичний переклад – це самостійний і вузькоспеціалізований напрям перекладацької діяльності, що відрізняється від загального перекладу як за функцією тексту, так і за наслідками його використання. Такий вид перекладу вимагає врахування особливостей системи права та юридичної мови.

Дослідники Н. А. Іщенко та В. В. Гончарова зазначають, що «юридичний переклад є складовою юридичного дискурсу і передбачає максимально однозначне та функціонально коректне відтворення змісту, оскільки навіть незначні лексичні чи граматичні відхилення можуть призвести до зміни правового сенсу документа» [19, с. 170]. З огляду на це перекладач повинен мати сформоване уявлення про правову природу тексту, його нормативний статус і потенційні юридичні наслідки використання перекладу.

У загальній класифікації юридичний переклад належить до спеціалізованих різновидів і розглядається в межах технічного перекладу. Його відносять до трансляційної діяльності, що базується на використанні мови для спеціального призначення – *language for special purposes (LSP)*, а у правничій сфері мови для юридичного призначення – *language for legal purposes (LLP)*. Водночас юридичний переклад не зводиться виключно до технічного, оскільки він зберігає характерні ознаки загального перекладу, зокрема залежність від контексту, прагматичної мети та комунікативної ситуації, що особливо проявляється у перекладі правничих наукових і аналітичних текстів.

Класифікація юридичного перекладу може здійснюватися за різними критеріями. Наприклад, відповідно до предмета текстів вихідної мови – *source language (SL)*, виділяють переклад нормативних документів внутрішнього та міжнародного права, переклад приватних юридичних документів, переклад матеріалів судової практики та переклад юридичних наукових праць.

За класифікацією С. Шарцевич, згідно функцій юридичних текстів у вихідній мові (SL) юридичні тексти поділяються на нормативні, описово-нормативні та описові [67]. До нормативних належать тексти, що встановлюють правила, обов'язки та правові норми, зокрема закони, кодекси, міжнародні договори та інші акти, обов'язкові для виконання. Описово-нормативні тексти поєднують фіксування фактів із нормативними елементами і представлені, наприклад, адміністративними рішеннями, заявами чи окремими процесуальними документами. Описові юридичні тексти охоплюють наукові, аналітичні та доктринальні праці, у яких основною метою є передача інформації, аргументації та правового аналізу без встановлення обов'язкових норм. Юридична значущість таких текстів залежить від їх ролі в конкретній правовій системі та контексту використання.

Одним із головних недоліків сучасних класифікацій юридичного перекладу є те, що вони базуються на аналізі оригінальних юридичних текстів у вихідній мові (SL), при цьому не беруть до уваги різноманітні чинники цільової мови – target language (TL), зокрема функції чи статус перекладених текстів. Водночас важливо розмежовувати функції тексту у вихідній мові (SL) і функції тексту в цільовій мові (TL) [67].

Юридичні тексти – це документи, створені або використані з метою виконання юридичних функцій у відповідних правових умовах. Ці документи можуть мати різні комунікативні цілі, зокрема: інформування про правові норми, регулювання поведінки учасників правовідносин, формування правової позиції або аргументації у судових процесах [10, с. 129].

До способів класифікації юридичних текстів належить мова закону, яка використовується в інших юридичних сферах комунікації. Законодавча мова є різновидом спеціальної мови, пристосованої до різноманітних випадків і контекстів застосування, у даному випадку – до юридичних ситуацій.

Г. П. Проценко класифікує юридичні тексти залежно від їхнього призначення та сфери їх застосування й виокремлює [42, с. 278]: – тексти законотворчої діяльності (нормативно-правовий акт, конституції та кодекси,

внутрішні статути, закони та акти парламенту, міжнародні конвенції, регламенти і директиви); – тексти право-застосовної діяльності (судові рішення та постанови, накази, розпорядження, виконавчі листи, протоколи та адміністративні акти); – тексти юридичної науки (наукові статті, монографії, коментарі до кодексів і законів, дисертації та наукові звіти з права); – тексти правотворчої лінгвістики (юридичні словники, наукові дослідження з юридичної термінології, методичні рекомендації з правового перекладу, аналітичні роботи з лексичної та семантичної структури нормативно-правових актів); – приватні юридичні тексти, які включають документи, написані адвокатами (контракти, оренда, заповіти), а також тексти, які не є нормативно-правовими актами (приватні угоди, заявки свідків та ін., що використовуються в судових справах та інших юридичних ситуаціях).

Юридична мова виступає не лише окремим юридичним дискурсом, а є «сукупністю взаємопов'язаних юридичних дискурсів». Вона охоплює не лише правову термінологію, але й усі форми спілкування в правовому середовищі. Юридична мова характеризується об'єктивністю та узагальненістю, а також аргументованістю та обґрунтованістю, що сприяють забезпеченню достовірності та конкретності фактів [20, с. 88].

Отже, юридичний переклад слід трактувати як перенесення юридичного тексту із вихідної мови (SL) в цільову мову (TL) не лише на рівні мовних відповідників, а насамперед на рівні функцій та правового призначення, тобто з урахуванням того, для чого переклад буде використано в цільовій системі.

За класифікацією Т. Г. Файчук юридичний переклад поділяють на три категорії з урахуванням цілей текстів у цільовій мові (TL) [49, с. 177]:

Юридичний переклад нормативного призначення. Такий переклад спрямований на створення рівнозначних юридичних версій нормативних документів у двомовних і багатомовних правових системах. До них належать внутрішні закони, міжнародні договори, установчі акти, статути та інші юридичні документи, що підтверджують юридичні факти та регламентують права і обов'язки учасників правовідносин. У процесі нормотворчої діяльності

ці тексти можуть спочатку складати однією мовою з подальшим перекладом, або ж розробляти одночасно кількома мовами. В обох випадках усі мовні версії визнаються рівноправними з точки зору юридичної сили, а жодна з них не має пріоритетного статусу незалежно від мови оригіналу. У результаті перекладений текст функціонує не як похідний варіант, а як повноцінний нормативний акт. Такий підхід характерний для двомовних юрисдикцій, зокрема Канади та Гонконгу, а також для багатомовних правових систем міжнародних організацій, зокрема ООН і Європейського Союзу, у яких містяться всі оригінальні мовні версії законодавства мають однакову юридичну чинність і можуть без обмежень використовуватися у правовій комунікації з громадянами та господарюючими суб'єктами без урахування держави-члена чи мови звернення.

До цієї ж категорії належать і приватні юридичні документи, такі як договори. Їх двомовні або багатомовні версії визнаються сторонами як однаково автентичні. Наприклад, у країні, де англійська мова не є офіційною, договори іноді передбачають, що версії документу державною мовою та англійською мовою є рівноправними, навіть якщо англійська не використовується в судових процесах. У цій категорії юридичного перекладу комунікативні цілі текстів вихідної мови (SL) та цільової мови (TL) однакові.

Іншу групу становить юридичний переклад з інформативною або описовою функцією. До неї належать переклади законів, судових рішень та інших правових документів, здійснені з метою ознайомлення широкої аудиторії або фахівців, які не володіють мовою оригіналу. Такий різновид перекладу характерний насамперед для одномовних юрисдикцій, де лише текст вихідною мовою має обов'язкову юридичну силу. Переклад у цільовій мові виконує допоміжну функцію і не породжує правових наслідків. Наприклад, статут, укладений французькою мовою і перекладений англійською для іноземних юристів чи дослідників, залишається юридично чинним виключно у французькій версії. У разі судового розгляду саме оригінальний текст має пріоритет, тоді як переклад розглядається як

довідковий матеріал. Подібна ситуація спостерігається і щодо правових актів Світової організації торгівлі, де юридичну силу мають лише тексти офіційними мовами, тоді як переклади іншими мовами не є обов'язковими. У межах цієї категорії комунікативні функції текстів у вихідній та цільовій мовах істотно різняться, що безпосередньо впливає на перекладацькі стратегії.

Юридичний переклад, призначений для загальної юридичної або судової мети. У цьому випадку перекладені документи використовуються як матеріали судового провадження або доказова база. Тексти вихідною мовою можуть охоплювати як власне юридичні документи (договори, заяви, угоди), так і тексти нефармового характеру, зокрема довідки, сертифікати, свідчення очевидців, експертні висновки. Переклади таких матеріалів необхідні учасникам процесу, які не володіють мовою суду, а також суддям і адвокатам для ознайомлення зі змістом документів. Хоча сам переклад не завжди має нормативний статус, його використання у судовому контексті надає йому юридичної значущості та може спричиняти правові наслідки.

Наприклад, у практиці австралійських судів, зазвичай, вимагається присяга від перекладача щодо його компетентності та якості перекладу, а в окремих випадках виступають у суді як свідки з питань перекладу. Документи, які поза правовим контекстом могли б вважатися неофіційними або побутовими, у судовому провадженні набувають юридичного статусу саме через специфіку ситуації використання. Аналогічним є і судове усне тлумачення: висловлювання свідка, що описує звичайні події, у позасудовому середовищі не має правового значення, тоді як у суді та сама мовна інформація перетворюється на юридично релевантне свідчення. Отже, правовий контекст є визначальним чинником, який трансформує звичайне мовлення або переклад у юридичне явище [48, с. 65].

Таким чином, юридичний переклад функціонує не лише як передача змісту між мовами, а як складна діяльність, що поєднує мовну, культурну та правову інтерпретацію. Вона передбачає необхідність врахування особливостей правової системи, в межах якої створено текст, і тієї, на яку

орієнтовано переклад. Різниця у статусі мов, юридичній силі документів і комунікативних цілях визначає характер перекладу та його роль у юридичній практиці. У підсумку юридичний переклад виступає як інструмент правової комунікації, що забезпечує взаєморозуміння між різними правовими культурами та юрисдикціями.

1.2. Класифікація юридичної термінології та її функціонально-семантичні характеристики

М. І. Любченко досліджує поняття «юридична термінологія», як «сукупність спеціальних термінів і терміносполук, через використання яких виражаються поняття права, категорії, інститути та явища, що функціонують у межах правової системи». Така терміносистема має ієрархічну будову, динамічний характер і перебуває у постійному розвитку під впливом змін законодавства та правозастосовної практики [32, с. 87]. Актуальність дослідження функціонально-семантичних характеристик юридичних термінів зростає в умовах глобалізації, уніфікації законодавства та необхідності забезпечення якісного перекладу нормативно-правових актів.

Юридична термінологія як об'єкт наукового аналізу потребує чітко окреслених принципів класифікації, оскільки вона перебуває на перетині кількох наукових дисциплін – лінгвістики, термінознавства та перекладознавства. Така міждисциплінарність зумовлює комплексний підхід до її систематизації, у межах якого враховуються як мовні характеристики термінів, так і їх функціонування в правовому дискурсі. Класифікація юридичної термінології повинна визначатися не винятково формальними мовними характеристиками, а й у сфері застосування, правовій галузі та семантичній спеціалізації термінів. Науковиці О. О. Селіванова та Н. В. Артикуца, виділяють декілька основних підходів до класифікації юридичної термінології [45, с. 608]:

Одним із найбільш поширених є галузевий підхід, відповідно до якого юридичні терміни поділяються залежно від належності до окремих галузей

права. В рамках цієї класифікації першочергове місце займає цивільно-правова термінологія, що пояснюється значною кількістю суспільних відносин, підконтрольних цивільно-правовому регулюванню. До неї належать терміни, пов'язані з майновими та особистими немайновими правами, зобов'язаннями, спадковими та договірними відносинами. У різних мовах вони представлені як однослівними, так і багатоконпонентними номінаціями, наприклад: «inheritance» – «спадщина»; «rights of use» – «права користування»; «legal entity» – «юридична особа»; «Geschäftsfähigkeit» – «дієздатність», «Rechtsbehelf» – «засіб правового захисту» [8, с. 178]. Такі приклади ілюструють не лише термінологічну різноманітність, а й специфіку концептуального наповнення правових понять у різних правових і мовних системах.

Характерною рисою цивільно-правових термінів є їх тісний зв'язок із повсякденним мовленням, що зумовлює розбіжності між побутовим і юридичним значенням одних і тих самих лексем. У правовому контексті термін набуває чітко фіксованого, нормативно закріпленого змісту, який може істотно відрізнитися від загальномовного розуміння. Відповідно, перекладаючи такі терміни слід звертати увагу на галузеву специфіку, правову систему та контекст уживання, адже неврахування цих факторів може викликати спотворення юридичного змісту та семантичні неточності.

Кримінально-правова термінологія є важливим елементом юридичної лексики, оскільки безпосередньо пов'язана з кваліфікацією протиправних діянь, визначенням складу злочину, встановленням вини та юридичних наслідків для суб'єктів кримінального права. Такі терміни забезпечують точність тлумачення кримінально-правових норм, узгодженість правозастосовної практики та однозначність комунікації між органами досудового розслідування, судом і учасниками процесу. Наприклад: «Angeklagter» – «defendant» – «обвинувачений»; «Strafe» – «penalty/sentence» – «покарання»; «Verdacht» – «suspicion» – «підозра».

Семантика таких термінів є нормативно закріпленою, а будь-яке відхилення у перекладі здатне спричинити викривлення початкового змісту кримінально-правової норми або помилкової правової кваліфікації дії, що особливо підкреслює значущість термінологічної точності.

До конституційно-правової термінології належать поняття, які характеризують основи державного ладу, прав і свобод громадян, а також принципи організації державної влади. До цієї групи належать терміни з високим рівнем узагальненості та абстрактності, зокрема: «sovereignty» – «суверенітет»; «Constitution» – «Конституція»; «human rights» – «права людини»; «separation of powers» – «поділ влади»; «nationality» – «громадянство»; «rule of law» – «верховенство права». Ці терміни характеризуються високим ступенем абстрактності та широкою семантикою. У перекладацькому аспекті складність таких термінів зумовлена тим, що за формальною еквівалентністю часто приховуються відмінності у правових доктринах і конституційних моделях різних держав [7, с. 137], що вимагає від перекладача не лише мовної, а й концептуальної правової обізнаності.

Адміністративно-правова термінологія відтворює особливості організації правових відносин у межах управління державою та системою органів влади. Вона охоплює поняття, що стосується організаційно-владних функцій місцевого самоврядування та органів державної влади, а також із реалізацією публічних повноважень щодо фізичних і юридичних осіб. Прикладами є терміни «public service» – «державна служба»; «decision» – «адміністративний акт»; «permit» – «дозвіл»; «license» – «ліцензія». Ці одиниці характеризуються чіткою процедурною семантикою та тісним зв'язком із механізмами контролю, нагляду й управління, що зумовлює їхню функціональну спрямованість на регламентацію публічних процесів. Під час перекладу адміністративно-правових термінів особливо важливим є врахування відмінностей у системах публічного управління, оскільки одна й та сама лексична одиниця може позначати різні за змістом інститути в різних правових системах.

Структурно-семантичний підхід зосереджується на вивченні внутрішньої структури юридичних термінів, способів їх творення, а також на аналізі смислового наповнення та функціональної ролі в системі правових понять. За цим підходом терміни поділяються на моносемантичні (однозначні) та полісемантичні (багатозначні). Серед прикладів однозначних термінів можна виділити: «злочин» – «crime», що представляє будь-які дії або їх відсутність, що завдають збитків суспільним благам і передбачає кримінальну відповідальність; «апеляція» – «appeal» позначає процесуальну форму оскарження судового рішення чи ухвали нижчої інстанції та перегляд справи судом вищого рівня [27]. Водночас багатозначні терміни виникають внаслідок розгалуження правових значень, що залежать від конкретної галузі права або процесуальних положень, у межах яких функціонує термін. До прикладів багатозначних термінів належать: «pledge» – «застава», який у цивільному праві означає спосіб виконання зобов'язань, тоді як у кримінальному процесі – це як одна із мір покарань; «case» – «справа» може позначати «особову справу» як сукупність документів (personal case), або «судову справу» як провадження у кримінальному чи цивільному процесі (legal case). Така різноманітність підкреслює, що полісемія в юридичних термінах часто носить непобутовий, а системно-правовий характер і визначається прив'язкою значення до конкретної галузі права та функції документа [21, с. 109].

Завдяки даному підходу можна виявити у юридичній лексиці наявність синонімічних, антонімічних та омонімічних зв'язків.

Л. Д. Бурковська зазначає, «синонімія – це семантичний зв'язок між двома термінами з однаковим референтним, але не обов'язково прагматичним значенням, які належать до однієї частини мови й відрізняються орфографією» [2, с. 45]. Н. В. Артикуца наголошує, що «синонімія часто розглядається як різновид семантичної еквівалентності» [3, с. 189]. Семантичну еквівалентність не слід ототожнювати з перекладацькою, оскільки прагматичні аспекти значення лексичних одиниць можуть бути надзвичайно важливими для формування комунікативно адекватних повідомлень у цільовій мові. Слід

зазначити, якщо в цільовій мові є кілька синонімів, потрібний термін обирають за референтними (правильність передачі змісту) та прагматичними (відповідність контексту, стилю й сфері вживання) параметрами. Це дозволяє визначити найточніший еквівалент або відхилити невідповідний. Серед прикладів можна виділити такі терміни: «claim» (у контексті досудових переговорів – «вимога» / «претензія», тоді як у процесуальному вжитку (судове провадження) більш доречним еквівалентом є «позов»); «attorney» (якщо особа надає правову допомогу – «адвокат» / у широкому діловому контексті – «юрист»); «attorney» (якщо особа надає правову допомогу – «адвокат» / у широкому діловому контексті – «юрист») [9].

Розглядаючи синоніми, необхідно мати на увазі, що у вживанні часто трапляються помилки, оскільки слова можуть збігатися за значенням лише в межах конкретного контексту. Прикладом є терміни «request» і «demand»: поза фаховим контекстом ці слова можуть позначати «прохання» чи «вимогу», однак у юридичній комунікації вони розходяться ступенем обов'язковості, адже «request» зазвичай вказує на ввічливий і формально-коректний початок дії, тоді як «demand» характеризується категоричністю або наполегливістю, що може містити елементи конфлікту. Ототожнення цих термінів у перекладі здатне спотворити правову стилістику документа, а отже і змінити прагматичне навантаження фрагмента [11, с. 15]. У цьому контексті доцільно говорити про часткову синонімію, коли збіг значення виникає лише за умов збігу жанру та функції: наприклад, «request for information» коректно передається як «запит (про надання інформації)», тоді як «demand for performance» у договірному дискурсі природніше відтворювати як «вимога виконання», бо йдеться про активізацію обов'язку, а не про нейтральне звернення.

Особливе значення надають «абсолютним синонімам», що повністю співпадають за змістом, за охопленням та межами застосування в одній системі права. Прикладом є терміни «delict» / «misdemeanor» / «law violation» / «lawbreaking» значення яких «правопорушення». В контексті формального

юридичного використання такі терміни, класифікуються за видом правопорушення. Наприклад, термін «misdemeanor» зазвичай пов'язаний із менш тяжкими злочинами порівняно з «felony», тоді як «delict» відрізняється юридичною специфікою і вживається інакше, ніж нейтральні терміни «offense» чи «lawbreaking». Водночас поняття «злочин» має широке тлумачення. При перекладі термінів кримінальної юриспруденції таких, як: «murder» – «умисне вбивство», «robbery» – «грабіж/розбій» (залежно від кваліфікуючих ознак), «assault» – «напад/насильницькі дії» (або «спричинення тілесних ушкоджень»), «rape» – «зґвалтування», слід враховувати що у кримінальних системах різних держав існує чітко визначені межі між окремими видами злочинів. Усі ці приклади вказують, що точність перекладу визначається не «синонімічністю» слів, а з урахуванням правильності правової кваліфікації та передачею значення терміна залежно від контексту [16, с. 539].

Як зазначає О. В. Баланаєва «антонімічність – це мовне відображення відмінностей у явищах і предметах. Вона розглядається в контексті зіставлення терміносистеми та загальноживаної лексики» [6, с. 28]. Наприклад, такі терміни як: «plaintiff» – «defendant» – «позивач – відповідач», «punished» – «justified» – «покараний – виправданий», «law enforcer» – «law breaker» – «правоохоронець – правопорушник» відображають векторну протилежність; а терміни «aggravating – mitigating» – «обтяжуючі обставини – пом'якшувальні обставини» є прикладом контрарної антонімії, тому що можливе їх проміжне поняття «пом'якшене покарання». Зіставлення терміносистеми та загальноживаної лексики показує, що юридична антонімія часто функціонує як інструмент точного розмежування правових наслідків, а не як стилістичний ресурс .

За дослідженнями О. А. Литвинко «явище омонімії є результатом роз'єднання кількох значень полісемантичного слова, зумовлених наявністю чітких відмінностей між полісемією й омонімією [31]. Порівняльно із загальноживаною лексикою, омонімія у правничій терміносистемі є небажаним явищем, оскільки значно ускладнює процес семантизації

лексичних одиниць і ускладнює тлумачення терміна». Розрізняють чотири основних види термінів-омонімів в юридичній терміносистемі [42, с. 75]:

Міжгалузеві терміни-омоніми (у несуміжних сферах). Даний вид використовується у різних термінологічних системах і характеризується різними значеннями. Наприклад: «collector» – «особа, що збирає платежі» (право) / «колектор електромашини» (машинобудування) / «колектор для води» (будівництво); «DC» – «District Court» – «окружний суд» (право) / «distance between centers» – «дистанція між центрами» (машинобудування); «Betrag» – «сума грошей», «платіж» (право, економіка) / «величина», «показник» (математика, техніка); «Ladung» – «обвинувачення» (кримінальне право) / «вантаж» (логістика) / «заряд» (фізика); «Leitung» – «керівництво», «управління організацією» (право, економіка) / «трубопровід», «проводка» (техніка). Цей вид термінів-омонімів у юридичному перекладі, як правило, не створює значних труднощів за умови правильного визначення сфери вживання терміна.

Міжгалузеві терміни-омоніми (у суміжних сферах). Використовуються у споріднених галузях права, пов'язаних спільними процесами. Наприклад: «settlement» – «угода про врегулювання спору» (цивільне право) / «населений пункт» (земельне та адміністративне право); «action» – «позов, судовий процес» (судочинство) / «судова справа» (нотаріальне право); «libel» – «скарга» (судочинство) / «наклеп» (нотаріальне процесуальне право) Схожі приклади також спостерігаються в німецькомовному праві: «Antrag» – «клопотання» (цивільне та кримінальне право) / «заява» (адміністративне право); «Gerichtsverfahren» – «судове провадження» (процесуальне право) / «адміністративна процедура» (адміністративне право); «Urkunde» – «письмовий доказ» (процесуальне право) / «нотаріально-посвідчений документ» (нотаріальне право). Основна складність пояснення термінів полягає в необхідності чіткого розмежування правового контексту та функціонального призначення терміна.

Внутрішньогалузеві терміни-омоніми. Застосовуються в межах однієї галузі права та мають однакову мовну форму, але різне семантичне значення. Наприклад: «fee» – «гонорар» / «абсолютне право власності» / «членський внесок»; «document of title» – «документ, що підтверджує право власності» / «документ, що дає право розпоряджатися товаром»; «Haftung» – «відповідальність за збитки» / «гарантійна відповідальність»; «Kautio» – «застава грошова» / «гарантія при оренді»; «Zins» – «процент за кредит» / «дохід від земельної власності». Неоднозначність цих термінів ускладнює їх використання та може спричинити помилки при передачі змісту правничих документів, через хибну інтерпретацію [4, с. 10].

Терміни-омоніми загальномовного та правничого вжитку. Слова, що існують у повсякденній мові, але набувають іншого значення у правовій терміносистемі. Використання таких слів у юридичних текстах суворо обмежене їхнім спеціальним значенням, закріпленим у законі. Наприклад: «charge» – «плата», «витрати» (загальна мова) / «обвинувачення» (право); «party» – «вечірка» (загальна мова) / «сторона у справі» (право); «Zug» – «потяг» (загальна мова) / «хід процесу» (право); «Strafe» – «штраф» (право) / «покарання» (загальна мова). Одночасне вживання цих термінів у загальній мові та правничій терміносистемі не заважає професійній комунікації.

Комунікативно-прагматичний підхід акцентує увагу на ролі термінів у правовій комунікації та їх прагматичних властивостях, тобто дозволяє аналізувати, як вибір конкретного терміна впливає на розуміння та ефективність юридичного спілкування, а також на уникнення двозначностей помилок у відтворенні правових норм, наприклад: Процесуальні терміни охоплюють поняття, пов'язані з організацією та здійсненням правосуддя. Такі терміни, як «позов» – «claim»; «доказ» – «evidence»; «рішення суду» – «court decision»; «свідок» – «witness»; «судовий розгляд» – «trial» відображають динамічний і процедурний характер права, демонструючи, як відбувається захист і реалізація прав громадян та юридичних осіб у межах встановленого законом процедур.

Науково-аналітичні терміни застосовуються у юридичних дослідженнях, наукових статтях, коментарях до законів та судових рішень. Вони призначені для точного опису правових явищ, аналізу тенденцій у правовій практиці та формулювання висновків наукового характеру, наприклад: «правова концепція» – «legal concept»; «судовий прецедент» – «judicial precedent»; «оцінка регуляторних норм» – «regulatory assessment»; «вплив законодавства» – «impact of legislation». Ці терміни використовуються переважно в академічних та дослідницьких текстах і часто мають концептуальний або абстрактний характер.

Історико-етимологічний підхід систематизує терміни за їх походженням та етимологією. Він дозволяє з'ясувати як формувалися правова лексика під впливом різних правових систем культур і мови. Завдяки цьому підходу можна виявити, які терміни є автентичними для національного права, а які – запозичені з інших мов у наслідок міждержавних контактів. До них належать:

Латинські терміни, що становлять традиційну основу європейського права. Г. І. Сидорук зазначає: «латинізми підкреслюють офіційний характер документа. Вони часто використовуються у правових текстах і є лаконічними та впізнаваними. Заміна латинізмів англійськими чи українськими еквівалентами збільшила б обсяг тексту» [47, с. 137]. Наприклад: «mens rea» – «guilty mind» – «психічний стан злочинця»; «actus reus» – «guilty act» – «зовнішній акт злочину»; «lex specialis» – «specific law» – «спеціальний закон»; «ultra vires» – «beyond powers» – «за межами повноважень»; «res judicata» – «dedicated case» – «вирішена справа». Приклади демонструють, що латинські юридичні терміни зберігають правильність і зрозумілість у сучасних правових системах, дозволяючи стисло передавати складні правові концепції. Таким чином вони відіграють важливу роль у стандартизації термінології для міжнародного юридичного спілкування.

Французькі запозичення. Французька мова істотно вплинула на формування юридичної термінології особливо в англійському праві. Цей вплив зумовлений історичними подіями, внаслідок яких значна кількість

правових термінів французького походження закріпилась в англійській юридичній мові й збереглась до сьогодні, наприклад: «regime» – «режим»; «advocate» – «адвокат»; «plea» – «клопотання»; «surety» – «гарантія»; «trespass» – «незаконне вторгнення»; «notarie» – «notary» – «нотаріус». Приклади свідчать про те, що запозичення з французької мови у правовій терміносистемі відіграють важливу роль у коректному тлумаченні правових понять і процедур. Такі терміни, як: «advocate», «notary», «plea» та «surety» зберігають своє початкове значення і функцію, відображаючи юридичні дії або посадові обов'язки. Водночас «regime» та «trespass» більш адаптовані до англійської мови, залишаючись при цьому зрозумілими і однозначними в правовому контексті.

За результатами наукових досліджень А. Я. Коваленко [25, с. 209]: «на морфологічному рівні юридичні терміни доцільно групувати за способами словотворення, оскільки структура терміна впливає на його перекладність і варіативність еквівалентів». Виділяють прості терміни, які складаються з одного слова: «punish» – «карати», «verdict» – «вирок», «the legislation» – «законодавство», «Haft» – «арешт», «Zeuge» – «свідок»; складні, що утворюються об'єднанням з двох чи більше слів і можуть мати суцільне написання або дефісне з'єднання: «Rechtsanwalt» – «адвокат», «fact-finding» – «процес пошуку фактів й інформації», «Schuldverhältnis» – «зобов'язання», «case-law» – «судова практика», «courtroom» – «зал суду»; та терміни-словосполучення, що утворюються з декількох елементів: «The Great Powers» – «могутні держави», «unrestricted authority» – «необмежені повноваження».

Як зазначає М. І. Любченко, за функціональною поширеністю усі юридичні терміни поділяються на загальноновживані, спеціально-юридичні та спеціально-технічні [32, с. 177]. Загальноновживані терміни за своєю формою належать до літературної мови, однак у праві вони отримують спеціалізований зміст, унаслідок чого їх значення фіксується нормативно та характеризується чіткістю. Наприклад: «Das Besitz» – «фактичне володіння»; «Das Schuld» – «борг/зобов'язання»; «execution» – «примусове виконання рішення»; «charge»

– «офіційне обвинувачення». Застосування такого виду термінів є доречним лише тоді, коли вони чітко визначені в даному контексті.

До категорії спеціально-юридичних термінів входять слова і словосполучення, які застосовуються в юридичній науці й практичній діяльності та характеризують правові явища, наприклад: «legal competence» – «дієздатність»; «legal liability» – «юридична відповідальність»; «legal force» – «юридична сила» [8, с. 111]. Зазвичай такі терміни формуються на рівні законодавства у випадках відсутності слова в літературній мові.

Спеціально-технічні – це лексичні одиниці що застосовуються у межах окремих галузей професійних знань, наприклад: «inflation» – «інфляція» (економіка); «personal data» – «персональні дані» (інформаційні технології); «health condition» – «стан здоров'я» (медицина); «DNA» – «ДНК» (біологія). Правильне застосування таких термінів передбачає розуміння їх у значенні встановленому конкретною галуззю знань.

Як зазначає Л. І. Чулінда, юридичні терміни можна розподілити за «вертикальним» і «горизонтальним» принципами [52, с. 25]. Вертикальний принцип передбачає узгодження термінів із юридичною силою нормативних актів, у яких вони закріплені. Верхній рівень термінології становить конституційна лексика як найбільш узагальнена й системоутворювальна: «sovereignty» – «суверенітет»; human dignity» – «гідність людини»; «separation of powers» – «розподіл влади». Нижній рівень включає терміни кодексів, законів і підзаконних актів, де поняття стають більш конкретними й процедурно оформленими: «statute of limitations» – «позовна давність»; «enforcement of a court decision» – «виконання рішення суду»; «procedural terms» – «процесуальні терміни».

Горизонтальний принцип відображає відповідність загальноправової, галузевої та міжгалузевої лексики. Загальноправові терміни становлять основу законодавства та застосовуються у різних галузях права. До таких термінів часто належать загальноповживані слова які зберігають своє загальноприйняте

значення, наприклад: «rights» – «права»; «duty» – «обов'язок»; «liability» – «відповідальність».

Терміни конкретної правової галузі формують єдину мовну основу та відрізняються своєю специфікою від загальноправових і міжгалузевих термінів. Такі терміни визначають ключові поняття та категорії конкретної сфери регулювання, наприклад цивільної, кримінальної чи трудової. Наприклад, до термінів цивільного права відносяться такі, як: «inheritance» – «спадщина»; «sale agreement» – «договір куплі-продажу»; «real estate» – «нерухоме майно»; до термінів трудового права: «probation period» – «випробувальний термін»; «remuneration» – «оплата праці»; до термінів кримінального права: «theft – крадіжка»; «intentional homicide» – «умисне вбивство» [28, с. 89].

Міжгалузеві терміни функціонують одночасно в кількох галузях, зберігаючи фіксованість значення в межах конкретного нормативного акта. До таких термінів зазвичай відносяться загальноповжиті терміни, які набувають спеціального юридичного значення, наприклад: «license» – «ліцензія» (адміністративне, фінансове право); «guarantee» – «гарантія» (цивільне, фінансове право); «liability» – «відповідальність» (цивільне, адміністративне право); «compensation» – «компенсація» (цивільне, трудове право) тощо. Для кожного з наведених типів термінології важливо забезпечити незмінність значення та узгодження при застосуванні в різних галузях в межах одного нормативного акта.

Функціональні характеристики юридичних термінів визначаються їх роллю в правовій комунікації. М. І. Любченко виокремлює такі основні функції юридичних термінів [32, с. 34]:

Номінативна функція терміна полягає в його здатності позначати предмети та визначати їхні властивості не в загальному значенні, а у межах спеціалізованих галузей знань людини. Таким чином номінативна функція терміна полягає здатності закріплювати спеціалізоване знання, наприклад: «presumption» – «презумпція» (правова категорія); «defendant» – «відповідач»

(сторона, проти якої пред'явлено позов); «Mietvertrag» – «договір оренди» (вид правової угоди); «Richter» – «суддя» (юридична роль у судовому процесі).

Дефінітивна (змістова) функція дозволяє сформувати правове поняття, або так зване означення, за допомогою різноманітних термінів та загальноживаних слів. Дефінітивна функція є важливою для наукових теорій, оскільки точні визначення термінів дозволяють формулювати гіпотези, проводити досліди та робити логічно послідовні аргументи [37, с. 167]. Наприклад, термін «service» в загальному значенні має переклад «обслуговування», тоді як у сфері права за цим словом закріплена дефініція «офіційне повідомлення сторони про судовий процес» – «service of process». У німецькому праві існують терміни «Besitz» – «володіння» і «Eigentum» – «право власності», які у побуті часто вживаються як синоніми. Дефінітивна функція в німецькому цивільному кодексі чітко їх розмежовує: «Besitz» – «фактичне володіння майном», а «Eigentum» – «юридичне право на майно» [8, с. 165].

Сигніфікативна (знакова) функція полягає у здатності відобразити особливості правових термінів та з'ясувати відмінні риси між ними. Це означає що слово виконує роль носія інформації, що відображає загальні ознаки та характеристики конкретної групи об'єктів або явищ [36, с. 93]. Узагальнення становить основу сигніфікативної функції, що передбачає відокремлення другорядних ознак та акцент на властивостях спільних для всіх об'єктів даної групи. Наприклад, термін «agreement» – «договір» об'єднує значну кількість різноманітних правових угод («employment agreement» – «трудоий договір», «rental agreement» – «договір оренди», «sales agreement» – «договір купівлі-продажу»), зосереджуючись при цьому на загальних юридичних рисах: наявність сторін, їхня взаємна згода, визначення прав та обов'язків, а також встановлення правових наслідків у разі невиконання умов угоди. Отже, сигніфікативна функція безпосередньо має тісний зв'язок із процесом узагальнення, який забезпечує формування понять.

Прагматична функція пов'язана з тим, як слова впливають на учасників спілкування в конкретних умовах. Вона стосується різних явищ, які показують, як мова впливає на свідомість і дії отримувачів повідомлень. Основним поняттям у прагматиці є мовленнєвий акт, що виконує певну роль у спілкуванні. Розрізняють кілька типів мовленнєвих актів: репрезентативи (повідомлення, свідчення), директиви (накази, прохання), експресиви (вираження емоцій), комісиви (присяги) та декларативи (ухвалення рішень, прийняття законів) [38, с. 283]. Прагматична функція мови набуває особливої значущості у політичній, правовій та педагогічній сферах, де мовні засоби застосовуються як інструмент переконання та регулювання поведінки.

Наприклад, прагматична функція терміну «reasonable doubt» – «обґрунтований сумнів», полягає у встановленні психологічного порогу для присяжних (термін спрямовує свідомість на пошук вагомих причин для виправдання). Німецький термін «Rechtskräftig» – «такий, що набрав законної сили» повідомляє про припинення будь-яких дискусій (прагматично він діє як крапка у конфлікті забороняючи подальше обговорення цього питання). Інший термін «Unverzüglich» – «негайно, без невиправданих зволікань» має прагматичний тиск на учасника правовідносин змушуючи його діяти якнайшвидше, щоб не втратити право на захист.

Отже, класифікація юридичної термінології та дослідження її функціонально-семантичних характеристик представляє собою складне питання, яке вимагає системного наукового аналізу. Класифікаційні критерії відображають багатогранність юридичної термінології як лінгвістичного та правового феномену. Юридичні терміни мають свої функціональні та семантичні особливості, які зумовлені особливостями правового спілкування та потребами регулювання суспільних відносин. Питання вдосконалення юридичної термінології й надалі залишається актуальним завданням як для юриспруденції, так і для лінгвістики.

1.3. Стилiстичнi особливостi юридичних текстiв

Активний розвиток мiжнародної спiвпрацi потребує чiткої та результативної взаємодiї мiж усiма її учасниками. Важливою проблемою в цьому контекстi залишається переклад юридичних документiв рiзних жанрiв, що потребує пiдвищеної уваги та професiйної пiдготовки. До основних категорiй таких документiв належать: нормативно-правовi акти (закони, постанови, Конституцiя), особиста документацiя (заяви, розписки, доручення), теоретичнi матерiали (науковi статтi, навчальнi посiбники) та судовi документи (рiшення суду, свiдчення, протоколи). Значна частина цих документiв вiдноситься до шаблонних, оскiльки мiстить численнi стiйкi вирази та фразеологiзми [23, с. 284].

Описуючи специфiку юридичних документiв, варто виокремити їхнi ознаки як рiзновиду офiцiйно-дiлового мовлення. Таким текстам характернi стислiсть, беземоцiйнiсть, логiчнiсть викладу iнформацiї, змiстовнiсть та значний ступiнь абстрактностi правових понять. Речення в таких текстах зазвичай вiдзначається значна довжиною та складною структурою, включаючи слиннi пiдряднi конструкцiї, пасивнi дiєслiвнi форми, сполучники доступнi елементи. Тексти є унiкальними за своєю мовною структурою та характерними лексичними моделями [34, с. 130].

Пiд час роботи з юридичними текстами необхідно дотримуватися оригiнального написання назв iноземних видань, абрeвiатур, а також iншомовних висловiв, наприклад: «Oxford Journal of Legal Studies»; «Cambridge Law Journal»; «UN» (United Nations); «ICJ» (International Court of Justice). У процесi перекладу спецiальнi термiни та географiчнi назви вiдтворюються українськими еквiвалентами: «Court of Appeal» – «Апеляцiйний суд»; «parliament» – «парламент»; «embassy» – «посольство»; «courtroom» – «зал суду». В iноземних назвах фiрм, пiдприємств i акцiонерних товариств iмена, прiзвища, артиклi та прийменники вiдтворюються згiдно з нормами транскрипцiї та адаптацiї: «Apple Inc.» – «Епл Инк.»; «Johnson &

Johnson» – «Джонсон енд Джонсон»; «Microsoft Corporation» – «Майкрософт Корпорейшн».

Для забезпечення ефективності комунікації у кожній із зазначених категорій, спеціалісту з перекладу необхідно застосовувати різні методи передачі інформації. Наприклад, у перекладах спрямованих на інформування широкого кола осіб про окремі правові питання, основну роль відіграють зрозумілість та стилістична досконалість тексту, у той час для перекладу важливих юридичних документів головним критерієм є достовірність передачі інформації. Саме тому ключовим завданням фахівця з перекладу юридичних текстів є збереження загальної мети документа та узгодження перекладу з нормами юридичного правопису цільової мови [5, с. 29].

Стилістична диференціація юридичних текстів залежить від їх практичного застосування та категорії користувачів. Законодавчі акти характеризуються офіційним стилем, уніфікованими формулюваннями та відсутністю емоційно-експресивних засобів. Кожне слово в такому тексті має чітке конституційно-правове значення, а структура речень підпорядкована логіці правового регулювання, наприклад: «All persons are equal before the law and are entitled without any discrimination to the equal protection of the law» («Усі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону»); «Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion» («Кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії»).

Тексти законів мають бути максимально зрозумілими для всіх користувачів – від суддів та адвокатів до громадян, які безпосередньо користуються правами та виконують обов'язки, передбачені законом. Для цього використовуються стандартизовані конструкції, чіткий поділ на статті, частини, пункти. Важливо підкреслити, що законодавчі акти часто супроводжуються посиланнями на інші нормативні документи, що забезпечує єдність правової системи і полегшує право застосування, наприклад: «Subject to the provisions of Article 6 of this Convention, everyone has the right to liberty and security of person» («З урахуванням положень статті 6 цієї Конвенції кожен

має право на свободу та особисту недоторканність»); «The court shall try the case in open court, except in cases provided for by this Code» («Суд розглядає справу у відкритому судовому засіданні, крім випадків, передбачених цим Кодексом»).

Фразеологічний склад юридичної мови відзначається високим рівнем стабільності та логічною узгодженістю. Стандартизовані мовні конструкції та кліше мають фіксоване значення, що не допускає довільної інтерпретації. При перекладі таких одиниць необхідно знаходити функціональні еквіваленти в цільовій мові, які б передавали не лише денотативне, але й конотативне значення, а також стилістичну забарвленість. Згідно досліджень О. О. Селіванової: «мовні кліше – це сталі мовні конструкції, які часто повторюються у конкретних комунікативних ситуаціях виконують роль маркера конкретного стилю чи мовленнєвої дії» [45, с. 153]. В англійській документації часто застосовують подібні вирази: «For the purposes of this Agreement, a regular full-time employee shall be defined as a person appointed to work on a permanent basis for not less than 40 hours per week... » («З метою виконання цієї Угоди постійний штатний працівник визначається як особа, призначена на постійну роботу не менше ніж на 40 годин на тиждень»); «Any decision rendered by the tribunal shall be final, binding, and not subject to appeal or review by any court» («Будь-яке рішення, винесене трибуналом, є остаточним, обов'язковим і не підлягає апеляції чи перегляду судом»).

У німецькомовних нормативно-правових текстах Європейського Союзу часто використовуються кліше, зокрема у вигляді синтаксичної моделі типу «прийменник + іменник» (у ролі обставини способу/умови/підстави), які в українському перекладі передаються дієприслівниковими зворотами або обставинними конструкціями з дієслівною основою. Це зумовлено тим що в німецькому юридичному стилі переважає номінативність та стисле вираження значень у прийменникових конструкціях тоді як українська юридична мова характеризується предикативністю. Прикладом є уривок із преамбульної частини Конституції ЄС: «In der Gewissheit, dass Europa, «in Vielfalt geeint»,

ihnen die besten Möglichkeiten bietet, unter Wahrung der Rechte des Einzelnen und im Bewusstsein ihrer Verantwortung gegenüber den künftigen Generationen...» («Упевнені, що «об'єднана в розмаїтті» Європа надає унікальну змогу, шануючи права кожної людини й усвідомлюючи свою відповідальність перед майбутніми поколіннями ...»). Наведені приклади свідчать, що мовні кліше є важливим інструментом юридичної документації оскільки вони забезпечують стійкість і стилістичну єдність тексту, а структурні та стилістичні засоби однієї мови перетворюються на відповідні граматико-семантичні конструкції іншої, зберігаючи свою роль в нормативно-правовому контексті [54].

Пасивні конструкції широко використовуються в юридичних текстах для підкреслення об'єктивності викладу та зосередження уваги на дії або результаті, а не на суб'єкті дії, що робить текст узагальненим, наприклад: «This Agreement may be early terminated» («Цей договір може бути достроково розірваний»); «The data is protected under applicable privacy laws» («Дані захищені відповідно до чинного законодавства про конфіденційність»); «The terms and conditions provided in this document shall govern the relationship between the parties» («Умови та положення, викладені в цьому документі, регулюють правовідносини між сторонами»).

Пасивна форма у німецькій мові має внутрішню класифікацію: розрізняють пасив дії (Vorgangspassiv: werden + Partizip II) і пасив стану (Zustandspassiv: sein + Partizip II). У перекладі ця різниця важлива, бо вона відділяє «процес виконання юридичної дії» від «зафіксованого стану як результату норми» [55]: «Ein Vertrag wird durch die Annahme eines Antrags geschlossen» («Договір укладається шляхом прийняття пропозиції»); «Die Zusammenarbeit wird im Rahmen der bestehenden Strukturen fortgeführt» («Співробітництво продовжується (здійснюється далі) у межах існуючих структур»). У наведених прикладах відображено пасивну форму дії, оскільки вказується процес створення асоціації, а також є безособовим, оскільки не зазначено, хто саме створює асоціацію, а лише факт її створення. Додатковим прикладом виступає речення пасивної форми стану: «Zusätzliche Bedingungen

für die Gewährung der Rechtshilfe, die in diesem Abkommen vorgesehen ist, können im Falle einer Änderung der nationalen Gesetzgebung auch weiterhin wirksam sein» («Додаткові умови надання правової допомоги, яка передбачена цією Угодою, можуть і надалі залишатися чинними у разі зміни національного законодавства»). Дієслово «vorgesehen» у пасиві стану вказує на факт, що допомога вже передбачена Угодою, а зв'язка können...sein – «можуть залишатись чинними» позначає можливість.

До сучасних технологічних інструментів належать спеціалізовані юридичні словники (Cambridge Dictionary of Law, Collins English Dictionary), термінологічні бази даних (UNTERM, IATE, WIPO Pearl), що зменшують ризик лексичних неточностей під час перекладу і допомагають уніфікувати термінологію, а також системи керування перекладом (SDL Trados, MemoQ, Wordfast Pro), які підтримують послідовність повторюваних сегментів і забезпечують стилістичну одноманітність документів. Використання таких ресурсів дозволяє прискорити процес роботи з документами [55]. Проте можливості автоматизованого юридичного перекладу є обмеженими, оскільки він потребує урахування контексту правових чинників та культурних особливостей. Для первинного ознайомлення з текстом, може бути ефективним машинний переклад, однак при роботі з критично важливими документами потрібен комплексний підхід.

Отже, перспективи розвитку юридичного перекладу пов'язані з посиленням міжнародної інтеграції, узгодженням правових організацій та технологічним прогресом. Створення міжнародних стандартів юридичного перекладу, розробка спеціалізованих технологічних інструментів та вдосконалення системи підготовки кадрів, залишаються пріоритетними завданнями для забезпечення якості міжкультурної правової взаємодії.

Висновки до розділу 1

Перший розділ висвітлює теоретичні засади юридичного перекладу як спеціалізованого виду перекладацької діяльності, що поєднує знання з галузей

права, лінгвістики та перекладознавства. У розділі розглянуто основні лінгвістичні категорії юридичного перекладу й класифікацію юридичних текстів за функціональним призначенням та юридичним статусом.

Проаналізовано систему юридичної термінології, її функціонально-семантичні характеристики та особливості перекладу термінів між різними правовими системами. Окреслено лексичні, синтаксичні та стилістичні риси юридичних текстів, які визначають подальший підхід до перекладу. Встановлено, що успішність юридичного перекладу залежить від забезпечення термінологічної точності, врахування культурно-правових відмінностей та дотримання комунікативної мети документа.

Таким чином, юридичний переклад є складним видом перекладацької діяльності, який потребує системного підходу, орієнтованого на вимоги правового дискурсу.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

2.1. Лексичні та лексико-семантичні трансформації у забезпеченні адекватності юридичного перекладу

Головне завдання фахівця з перекладу полягає у досягненні адекватного відтворення змісту оригінального тексту з урахуванням особливостей правової системи країни-джерела та приведенні його у відповідність до мовних, стилістичних і синтаксичних норм мови перекладу. Водночас висока концентрація вузькоспеціалізованої термінології та безеквівалентної лексики зумовлює необхідність для перекладача використовувати різноманітні трансформаційні прийоми.

Як зазначає Т. В. Журавель: «у процесі перекладу нерідко виявляється неможливим застосування прямого словникового еквівалента, у зв'язку з чим перекладач змушений вдаватися до модифікації внутрішньої структури лексичної одиниці чи словосполучення або до їх повної заміни, що реалізується через перекладацькі трансформації» [14, с. 149]. Трансформаційні прийоми у перекладі юридичної термінології є складною системою міжмовних перетворень, що забезпечує адекватну передачу правового змісту між різними національними правовими системами.

Українська дослідниця О. О. Селіванова розглядає перекладацькі трансформації як: «комплексний процес, у межах якого відбувається модифікація формальних, структурних і семантичних параметрів тексту з метою досягнення рівнозначного комунікативного ефекту в оригіналі та перекладі» [46, с. 204].

І. В. Корунець підкреслює, що «перекладацькі трансформації охоплюють як масштабні, так і часткові зміни у структурі мовних одиниць, які використовуються з метою забезпечення адекватності та точності перекладу». Застосування таких змін зумовлене обмеженими можливостями мови перекладу щодо прямого відтворення окремих елементів оригіналу, а також

потребою збереження стилістичних і експресивних характеристик вихідного тексту [25, с. 187].

Т. Р. Кияк, А. М. Науменко та О. Д. Огуй розглядають перекладацьку трансформацію як результат використання в тексті перекладу спеціальних перекладацьких прийомів, спрямованих на добір відповідних мовних засобів, необхідних для забезпечення якісного перекладацького результату [21]. Такий підхід сприяє відтворенню змісту з дотриманням точного відтворення фактів та збереження нормативно-стилістичної структури.

Відповідно до класифікації, запропонованої М. О. Орловою та Т. В. Редчиць [29, с. 305], перекладацькі трансформації систематизуються за кількома основними типами. До лексико-семантичних трансформацій належать такі прийоми, як конкретизація, генералізація та модуляція. Лексико-граматичні трансформації охоплюють додавання, опущення та зміну порядку слів. Граматичні трансформації передбачають заміну частин мови, а також об'єднання або членування речень. Окрему групу становлять стилістичні трансформації, зокрема описовий переклад і компенсація.

Натомість С. М. Амеліна та Н. В. Білоус запропонували більш детальну класифікацію перекладацьких трансформацій, у межах якої виокремлюються граматичні трансформації, що охоплюють морфологічний і синтаксичний рівні, лексичні та лексико-семантичні перетворення, стилістичні трансформації, а також комплексні зміни, які поєднують кілька перекладацьких прийомів одночасно [1, с. 237].

Значна кількість і різноманіття перекладацьких трансформацій унеможлиблюють створення універсальної класифікаційної моделі, завдяки чому їх упорядкування здійснюється на основі різних підходів і критеріїв систематизації.

Досліджуючи основні класифікації перекладацьких трансформацій можемо запропонувати наступні різновиди: лексичні трансформації, до яких належать транскрипція, калькування та транслітерація; лексико-семантичні, що охоплюють конкретизацію, модуляцію та генералізацію; граматичні

трансформації, які включають перестановку, додавання, опущення, заміну, а також членування й об'єднання речень; а також лексико-граматичні трансформації, зокрема описовий, еквівалентний та антонімічний переклад, адаптацію й компенсацію.

Лексичний рівень мови посідає провідне місце у структурі будь-якого мовлення, що зумовлює його особливу роль у сфері перекладознавства та лінгвістики. Формування лексичного складу значною мірою залежить від позамовних чинників і водночас відображає етапи розвитку мови, а також її стилістичну специфіку, зокрема в межах юридичного дискурсу.

Лексичні трансформації у процесі перекладу полягають у модифікації лексичних одиниць вихідного тексту з метою досягнення адекватного та якісного відтворення змісту з урахуванням мовних і культурних особливостей мови перекладу. Необхідність застосування таких трансформацій зумовлюється відсутністю повних лексичних відповідників або неспроможністю наявних еквівалентів повною мірою передати семантичні, синтаксичні та прагматичні характеристики оригінального тексту.

Чітке розмежування лексичних трансформацій має умовний характер, оскільки процес перекладу є багатовимірною творчою діяльністю, у межах якої перекладач, розв'язуючи конкретні комунікативні завдання, змушений комбінувати різні перекладацькі прийоми. У багатьох випадках застосування одного типу трансформації логічно зумовлює необхідність використання іншого.

Так, Н. П. Курах та І. І. Труцуненко серед лексичних трансформацій виокремлюють транскрипцію, транслітерацію та калькування як основні способи відтворення лексичних одиниць оригіналу [28, с. 133].

Транскрипція – це перекладацький спосіб передавання іншомовних слів засобами звукової системи мови перекладу з урахуванням чинних норм правопису та вимови. Застосування цього прийому дає змогу відтворити фонетичну форму лексичних одиниць оригіналу шляхом їхнього узгодження з лексико-граматичними стандартами мови перекладу. Зокрема: «United States

Supreme Court» – «Юнайтед Стейтс Супрїм Корт»; «Member of Parliament» – «Мембер оф Парламент»; «General Assembly» – «Генеральна Асамблея»; «das Akzept» – «акцепт»; «die Alimente» – «алїменти»; «Korrespondenz» – «кореспонденція»; «Sanktion» – «санкція»; «Lizenzgeber» – «ліцензіар». Застосування прийому транскрипції можна проїлюструвати на матеріалі фрагмента з Кодексу ЄС: «The European Union has established the benchmark for the EU Climate Transition» («Європейський Союз запровадив бенчмарк кліматичного переходу ЄС»).

Лексичні одиниці іншомовного походження, що стали невід’ємною частиною професійного дискурсу і активно використовуються в юридичних первинних джерелах, часто піддаються транскрибуванню. Наприклад: «The Committee will formulate its own procedural rules, which shall include, among other provisions, that a quorum will consist of six members...» («Комітет затверджує власний регламент, у якому, зокрема, має бути визначено, що: а) шість членів Комітету утворюють кворум...»). У наведеному контексті термін «quorum», що є прямим запозиченням із латинської мови, відтворюється в українському перекладі шляхом транскрипції [23]. Такий підхід зумовлений термінологічною стабільністю латинізмів, які зберігають свою фонетико-графічну подобу в більшості європейських мов, що сприяє однозначності сприйняття правових норм на міжнародному рівні.

Транслітерація – це процес передавання іншомовних слів шляхом заміни графем одного алфавіту літерами іншого. Зазначений спосіб перекладу найчастіше застосовується під час відтворення власних назв, найменувань установ, організацій, посад тощо. Наприклад: «INTERPOL» – «ІНТЕРПОЛЬ»; «UNESCO» – «ЮНЕСКО»; «NATO» – «НАТО»; «Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University» – «Київський університет імені Бориса Грінченка»; «Zivilgesetzbuch der Ukraine» – «Цивільний кодекс України»; «das GATS» – «ГАТС»; «WTO-Abkommen» – «Угода про ВТО»; «TRIPS-Abkommens» – «Угода про ТАПІВ» [37].

Аналіз положень статті 5 Римського статуту Міжнародного кримінального суду дозволяє продемонструвати практичне застосування прийому транслітерації: «The Court holds jurisdiction under this Statute concerning the following crimes: a) The crime of genocide; b) Crimes against humanity; c) War crimes; d) The crime of aggression» («Згідно з цим Статутом, до юрисдикції Суду належать такі злочини: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; d) злочин агресії»). У наведеному перекладі терміни «геноцид» та «агресія» передано шляхом транслітерації з незначною морфологічною адаптацією відповідно до норм української мови. Використання цього прийому для репродукції зазначених лексем зумовлене їхнім статусом універсальних юридичних концептів, що мають ідентичне змістовне наповнення у міжнародному праві та не потребують додаткового семантичного розгортання [69].

«The Committee reserves the right to invite specialized agencies, the United Nations Children's Fund, and other relevant organizations to offer expert guidance on implementing the Convention...» («Комітет має право рекомендувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду ООН та іншим відповідним органам надавати експертні оцінки стосовно виконання положень Конвенції у сферах, які входять до їхньої професійної компетенції, якщо вважатиме це за необхідне.»). Термінологічна одиниця «expert» (експерт) за своєю етимологією є інтернаціоналізмом, що була впроваджена в українську правову систему шляхом транслітерування. У зв'язку з цим, у перекладацькому процесі її традиційно відтворюють із застосуванням відповідної стратегії, що дозволяє зберегти статус універсального юридичного концепту [56].

Нерідко процес транслітерування супроводжується морфологічною модифікацією, яка полягає у додаванні морфем та суфіксів задля узгодження іншомовної одиниці з граматичними парадигмами української мови. Розглянемо це на прикладі положення Конвенції: «States Parties must guarantee that the institutions comply with the standards set by the appropriate authorities...» («Держави-учасниці гарантують, що установи... відповідають стандартам,

встановленим компетентними органами...»). У наведеному контексті англійський прикметник «competent» відтворено українським відповідником «компетентними» [70]. Така трансформація передбачає додавання суфіксально-флексивного комплексу «-ними», що дає змогу відтворити категорії числа та відмінка, властиві морфологічній системі української мови. Таким чином, лексичне запозичення набуває граматичних ознак, необхідних для його повноцінного функціонування у складі синтаксичних конструкцій офіційно-ділового стилю.

Калькування розглядається як стратегія відтворення іншомовних лексико-фразеологічних одиниць через підбір прямих семантичних відповідників, що передбачає повне або часткове відтворення структурної моделі оригіналу. Ефективність цього прийому як способу покомпонентного відтворення юридичних дефініцій підтверджується положенням статті 18 Загальної декларації прав людини: «Every individual is entitled to the freedom of thought, conscience, and religion.» («Кожна людина володіє правом на свободу думок, переконань і релігії.»). У поданому прикладі англійські термінологічні словосполучення «freedom of thought», «freedom of conscience» та «freedom of religion» передано у процесі перекладу шляхом повного відтворення їхньої структурно-семантичної моделі українською мовою, що забезпечує збереження змістової та правової ідентичності оригіналу [53]. Результатом такого відтворення стали стійкі юридичні вислови «свобода думки», «свобода совісті» та «свобода релігії», які точно відображають ієрархію понять мови-оригіналу, забезпечуючи концептуальну цілісність міжнародно-правового акта.

У процесі аналізу офіційного тексту статті 60 Віденської конвенції для відтворення англійської конструкції «a material breach of a bilateral treaty» було використано юридичну конструкцію «істотне порушення двостороннього договору»: «A significant violation of a bilateral agreement by one party grants the other party the right to use this breach as a basis for either terminating the agreement or suspending its implementation, whether fully or

partially» («Суттєве порушення двостороннього договору однією зі сторін дозволяє іншій стороні трактувати це як підставу для розірвання договору або тимчасового призупинення його дії, повністю чи частково». У цьому контексті вибір українського відповідника базується на глибокій семантичній відповідності: термін «material breach» позначає не просто будь-яке, а фундаментальне порушення умов угоди, що робить неможливим її подальше виконання [45]. Використання прийому калькування у поєднанні з підбором терміна-еквівалента (істотне порушення) дозволяє зберегти юридичну силу документа та забезпечити ідентичність правових наслідків у мові перекладу.

Додатковим прикладом для аналізу слугують положення Європейської конвенції з прав людини, зокрема статті 32: «ARTIKEL 32 Zuständigkeit des Gerichtshofs 1. Die Zuständigkeit des Gerichtshofs umfaßt alle die Auslegung und Anwendung dieser Konvention und der Protokolle dazu betreffenden Angelegenheiten, mit denen er nach den Artikeln 33, 34, 46 und 47 befaßt wird («Стаття 32 Юрисдикція Суду 1. До компетенції Суду належать усі питання, що стосуються тлумачення та реалізації Конвенції і Протоколів до неї, які передані на його розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 та 47»). У представленому фрагменті виявляється, що український термінологічний відповідник «Юрисдикція Суду» сформовано за допомогою методу калькування німецької конструкції «Zuständigkeit des Gerichtshofs» [52, с. 169]. Такий підхід гарантує точне відтворення юридичного змісту оригіналу лексичними засобами української мови, зберігаючи при цьому семантичну ідентичність ієрархії понять.

Показовим прикладом застосування методу калькування є стаття 5 зазначеної Конвенції: «ARTIKEL 5 Recht auf Freiheit und Sicherheit...» («СТАТТЯ 5 Право на свободу та особисту недоторканність...»). У цьому випадку переклад терміносполуки «Recht auf Freiheit und Sicherheit²» здійснюється шляхом структурно-семантичного відтворення, результатом якого є усталена в українській правничій мові формула «право на свободу та особисту недоторканність». Впровадження калькування у цьому випадку не

лише забезпечує достовірне відтворення правового змісту німецького першоджерела, а також узгоджує текст Конвенції з положеннями Конституції України [68]. Таке словесне оформлення правової норми сприяє однозначності її тлумачення та забезпечує функціональну еквівалентність між оригіналом і перекладом у межах європейського правового простору.

Добір лексико-семантичних трансформацій належить до ключових професійних умінь перекладача. Вагоме значення у цьому процесі має систематична робота зі словниковими джерелами, а також ґрунтовна професійна підготовка, яка дає змогу точніше інтерпретувати культурно специфічну лексику оригінального тексту та обрати адекватні способи її відтворення у мові перекладу. Застосування лексико-семантичних трансформацій зумовлюється низкою чинників, зокрема різним ступенем уживаності лексем у мовах, розбіжностями в обсязі їх значень, відмінностями у лексичній сполучуваності та іншими семантичними особливостями [64].

За дослідженнями І. В. Корунець: «лексико-семантичні трансформації використовуються у тих випадках, коли прямі словникові еквіваленти лексичних одиниць мови оригіналу виявляються непридатними для перекладу через їх семантичну або контекстуальну невідповідність».

До числа лексико-семантичних трансформацій зазвичай входять такі прийоми, як конкретизація, диференціація, генералізація та модуляція.

Метод конкретизації ґрунтується на заміні лексичної одиниці, що має абстрактне чи широке значення, словом або словосполученням із більш вузьким та специфічним семантичним обсягом. В англomовному юридичному та офіційному дискурсах класичним випадком такої трансформації є відтворення конструкції «the agreement is made in...», яку в українській правничій практиці доцільно перекладати як «договір укладений». Англійське дієслово «made» вирізняється високим ступенем полісемії та може вказувати як на фізичне виробництво, так і на процес формального створення або підписання документа, що актуалізує потребу в його змістовому уточненні під час перекладу. Наприклад: «This Agreement is made in two copies has equal legal

force, one copy for each Party» («Ця Угода укладена у двох примірниках, які мають ідентичну юридичну силу, по одному для кожної із Сторін»). Як наслідок, у процесі роботи з правовою документацією перекладачеві варто уникати калькування багатозначних лексем, натомість обираючи ті термінологічні відповідники, що максимально відповідають контексту та стилістичним канонам офіційно-ділового стилю [59]. Отже, під час роботи з юридичними текстами перекладачеві слід уникати буквального відтворення багатозначних одиниць і надавати перевагу тим варіантам перекладу, які найбільш точно відповідають змісту та стилістичним нормам офіційно-ділового документа.

Прикладом застосування конкретизації є порівняльний аналіз тексту статті 12 Загальної декларації прав людини та її офіційного українського перекладу: «No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence...» («Жодна людина не повинна зазнавати необґрунтованого втручання в її особисте чи сімейне життя, посягань на недоторканність житла або порушення конфіденційності листування.»). У цьому контексті англomовну лексему «correspondence» було відтворено із застосуванням семантичного уточнення, що реалізувалося у використанні юридичної конструкції «таємниця кореспонденції» [33, с. 475]. Слід наголосити, що в загальноживаному значенні цей термін охоплює будь-які форми обміну повідомленнями, у правовому полі він нерозривно корелює із фундаментальним правом індивіда на конфіденційність. Отже, залучення прийому конкретизації забезпечило коректне та змістовне відтворення юридичної суті поняття відповідно до вітчизняних правничих стандартів.

У німецькомовному правовому дискурсі механізм конкретизації пояснюється під час відтворення таких іменників, як «Vermutung» – «презумпція», а також «Widerspruch» та «Konflikt» – «колізія». У загальнолітературному контексті лексема «Vermutung» зазвичай кореспондує з українським поняттям «припущення», проте у юридичній сфері вона трансформується у «презумпцію» категорію з суворо детермінованим

професійним змістом. Ілюстрацією зазначеної семантичної адаптації виступає таке положення: «Somit besteht die Vermutung, daß ein Regelverstoß nachteilige Auswirkungen на andere Mitglieder hat» («Таким чином, встановлюється презумпція того, що порушення правил зумовлює негативні наслідки для інших учасників»). У наведеному контексті перехід від загальноживаного значення лексеми «Vermutung» – «припущення», до спеціалізованого юридичного еквівалента «презумпція» дозволяє досягти необхідної нормативної точності [48]. Така трансформація є критично важливою для правничого дискурсу, оскільки вона переводить висловлювання з площини суб'єктивного міркування у площину юридично значущого факту, що не потребує додаткового доказування, доки не буде встановлено протилежне.

Подібним чином лексеми «Widerspruch» та «Konflikt» у площині правової комунікації відтворюються не за допомогою загальноживаного терміну «конфлікт», а через спеціалізований термін «колізія», який значно точніше експлікує їхнє юридичне навантаження. Зокрема, у контексті положення: «Zur Vermeidung von Konflikten sollen Regeln und Verfahren herangezogen werden» («Для запобігання колізіям необхідно впроваджувати відповідні норми та процедурні механізми») використання дефініції «колізія» гарантує адекватну трансляцію правової суті висловлювання [56, с. 64]. Такий підхід дозволяє чітко диференціювати правові суперечності між нормами (колізії) від соціальних чи міжособистісних протистоянь (конфліктів), що є критично важливим для нормативної точності тексту.

Диференціація значення використовується у перекладі для передавання лексичної одиниці мови-оригіналу шляхом добору синонімічної за значенням одиниці у цільовій мові. Окремі багатозначні слова потребують вибору одного з можливих варіантів перекладу з метою точнішого й контекстуально зумовленого відтворення інформації. Зокрема, особливості правового контексту зумовлюють потребу трансформації дієслівних компонентів для досягнення термінологічної точності. Розглянемо такий приклад: «It reviews appeals concerning significant legal issues that hold substantial public importance»

(«Він здійснює розгляд апеляцій стосовно суперечливих правових питань, що мають вагомe суспільне значення...»). У цьому випадку англійське дієслово «hears» відтворено українським відповідником «розглядає», який є семантично й функціонально адекватним у контексті судової діяльності. Подібна контекстуальна адаптація простежується і в реченні: «Beyond London, the responsibilities of the Technology and Construction Court are also managed...» («Поряд із Лондоном, діяльність Технологічного та будівельного суду забезпечується...»), де конструкцію «in addition» трансформовано в прийменниковий відповідник «окрім» (або «поряд із»), що відповідає нормам українського юридичного мовлення [32, с. 37].

Ще один приклад прояву диференціації можна побачити у фрагменті «It forms part of the Administrative Court» («Він входить до структури Адміністративного суду»). Тут лексема «forms» передана через дієслово-зв'язку «є» (або конструкцію «входить до складу»), що повністю відповідає стилістичним стандартам української юридичної мови

Сутність прийому генералізації полягає у переході від конкретного поняття до більш загального, що дає змогу зменшити надмірну деталізацію, незначущу для мови-реципієнта. У юридичних текстах цей прийом часто використовується з метою уникнення тавтології та надмірної деталізації. Особливо актуальним застосування генералізації є у перекладі міжнародних договорів, сторонами яких можуть виступати держави з різними правовими системами й, відповідно, з відмінним тлумаченням окремих правових понять.

Використання прийому генералізації можна побачити у прикладі перекладу положення з Кодексу ЄС: «Member States must guarantee that all parties engaged in the delivery and receipt of ship waste have the right to seek compensation for damages resulting from unnecessary delays.» («Держави-члени гарантують право кожної сторони, залученої до процесів здавання та приймання суднових відходів, на відшкодування збитків, зумовлених надмірною затримкою») [49, с. 323]. У наведеному контексті англomовну лексему «party», яка в юридичному дискурсі може охоплювати широке коло

суб'єктів, репродуковано через узагальнювальну категорію «сторона». Відсутність деталізації щодо конкретного типу учасника правовідносин відповідає методології генералізації та дозволяє зберегти необхідну нейтральність і універсальність правової норми. Такий підхід забезпечує адекватну адаптацію тексту до української правничої традиції, де термін «сторона» є базовим для визначення суб'єктів зобов'язань.

Модуляція (або логічний розвиток) ґрунтується на заміні лексичної одиниці чи мовленнєвого звороту виразом, семантика якого не є прямим словниковим еквівалентом, проте логічно зумовлена контекстом. Ефективність цього прийому розкривається під час перекладу німецької конструкції «*zwingende Gründe*» як «вимушені обставини». Хоча іменник «*Gründe*» зазвичай передається як «причини» або «підстави», у правничому дискурсі невиконання зобов'язань часто розглядається як наслідок дії певних зовнішніх чинників, тобто сукупності факторів, що роблять дотримання домовленостей неможливим. Отже, поняття «причини» трансформується у логічно ширше «обставини». Це підтверджується таким прикладом: «*Die Streitparteien lehnen vorgeschlagene Mitglieder nur aus zwingenden Gründen ab*» («Сторони спору можуть відхилити запропоновані кандидатури виключно за наявності вимушених обставин») [62]. У цій ситуації заміна компонента «*Gründe*» на «обставини» є результатом семантичного виведення, що забезпечує природність і юридичну точність українського тексту.

Додатковим прикладом модуляції є таке речення: «*Die Klage würde abgewiesen*» («У задоволенні позову було відмовлено»). У наведеному фрагменті відбулася заміна поняття «відхилення» на відповідну процесуальну дію – відмову у задоволенні позову, що відповідає нормам української юридичної мови та забезпечує точність перекладу.

У практиці німецько-українського юридичного перекладу механізм модуляції нерідко застосовується для адаптації прийменникових конструкцій. Незважаючи на існування усталених еквівалентів для більшості простих прийменників німецької мови, у текстах правового характеру вони часто

трансформуються у сполучення за моделлю «прийменник + назва документа, його структурної одиниці або процесуальної дії». За такої деривації в українській мові зазвичай відбувається перехід від простого прийменника до складного, що забезпечує необхідну офіційність і логічну чіткість викладу. Разом із тим, стратегія відтворення конкретної прийменникової чи прикметникової форми не є універсальною, а безпосередньо обумовлюється вузьким контекстом її функціонування та стилістичними стандартами галузевого документа.

Німецький прийменник «gemäß» у контексті правової документації характеризується наявністю цілої низки сталих українських відповідників, як-от: «відповідно до», «згідно з», «на підставі» або «як передбачено». Вибір конкретного еквівалента не є довільним, а зумовлюється логічною структурою речення та особливостями правового регулювання. Розглянемо це на прикладі: «Gemäß Art. 49 Abs. 1 Nr. 4 des ukrainischen Strafgesetzbuchs beträgt die Verjährungsfrist...» («Відповідно до пункту 4 частини 1 статті 49 Кримінального кодексу України, строк давності притягнення до кримінальної відповідальності становить...»). У цьому реченні використання прийменникової конструкції «відповідно до» (або «згідно з») забезпечує точне посилення на нормативне джерело, що є критично важливим для дотримання офіційно-ділового стилю українського юридичного дискурсу [60]. Важливо зазначити, що семантична гнучкість прийменника дозволяє адаптувати його до синтаксичних вимог мови перекладу, не втрачаючи при цьому імперативного характеру норми.

У юридичній сполучі «Konsultationen gemäß Artikel XXII» аналізований прийменник трансформується у розгорнуту конструкцію «консультації, що проводяться на основі статті XXII». Натомість у межах іншого контексту, як-от: «Streitigkeiten, die gemäß den Konsultation und Streitbeilegungsbestimmungen...», ця ж одиниця відтворюється як «Спірні питання, що передаються на розгляд відповідно до положень...». Аналогічно, прийменник «nach» у дискурсі правової документації переважно

відтворюється за допомогою еквівалентів «згідно з» або «відповідно до», що продиктовано стандартами нормативного стилю. Прикладом слугує речення: «Nach dem von S. entwickelten kriminellen Schema...» («Згідно зі злочинною схемою, розробленою С., з метою конспірації протиправної діяльності...»). Крім того, механізм модуляції виявляється й під час узгодження прикметникових форм. Якщо словосполучення «Allgemeine Bestimmungen» зазвичай перекладається як «загальні положення», то у назві міжнародного документа «Allgemeines Abkommen über den Handel mit Dienstleistungen» воно трансформується у «Генеральна угода про торгівлі послугами» [46, с. 161]. Така варіативність зумовлена термінологічною закріпленістю назв міжнародних актів, де пріоритет надається офіційному відповіднику, а не буквальному значенню компонентів.

Ефективність використання модуляції виявляється під час аналізу перекладу положення зовнішньоекономічного контракту: «The Seller assures that the goods will remain suitable for their intended purposes for a duration of 18 months...» («Продавець підтверджує, що впродовж 18 місяців... товари залишатимуться придатними для використання за призначенням...»). У цьому контексті англійське дієслово «declares» – «заявляє» замінено українським правничим терміном «гарантує». Оскільки заява продавця стосується якості товару протягом визначеного гарантійного терміну, вона автоматично набуває статусу юридичного зобов'язання (гарантії). Крім того, конструкцію «date of collection» – «дата збору» адаптовано як «дата відвантаження», що точніше відображає процедуру передачі товару в логістичному циклі. Отже, смисловий розвиток у цьому випадку забезпечує функціональну адекватність перекладу, узгоджуючи його з нормами ділового обігу. У наведеному прикладі модуляція реалізується через переклад дієслова «declare» як «гарантує», що логічно впливає зі змісту договірних зобов'язань [57]. Така заміна відповідає усталеній практиці юридичного перекладу, оскільки поняття «гарантія» точніше відображає характер відповідальності сторін у сфері комерційних відносин. Крім того, відтворення словосполучення «will remain fit» як

«залишатимуться придатними» є прикладом смислового розвитку, який сприяє природності перекладу та його відповідності нормам юридичного стилю.

Таким чином, лексичні та лексико-семантичні трансформації виступають одним із провідних засобів досягнення адекватності юридичного перекладу. Водночас розмежування окремих трансформаційних прийомів за групами має переважно умовний характер, оскільки у практиці перекладу вони рідко застосовуються ізольовано. Для забезпечення перекладацької еквівалентності, як правило, необхідне комплексне використання кількох трансформацій, що дає змогу максимально точно відтворити зміст і правову специфіку оригінального тексту.

2.2. Проблеми лексичних невідповідностей у нормативно-правовій термінології

Юридична термінологія постає як упорядкована система мовних номінацій, призначених для пояснення правових категорій у текстах законодавчих та нормативно-правових актів. Процес відтворення системи юридичних понять мовою перекладу супроводжується значними когнітивними та лінгвістичними складнощами. Це зумовлено специфікою правових концептів та суттєвими розбіжностями між національними правовими системами, що часто призводить до денотативної невідповідності термінів. Крім того, наявність унікальних правових реалій (безеквівалентної лексики), для яких у цільовій мові відсутні прямі перекладацькі паралелі, актуалізує необхідність пошуку адекватних трансформаційних стратегій.

З погляду семантичної структури правничі терміни класифікують на моносемантичні (однозначні) та полісемантичні (багатозначні). Явище полісемії в юридичній термінології часто зумовлене функціонуванням однієї й тієї самої лексеми у межах різних галузей права, де вона може набувати специфічних змістових відтінків або навіть позначати кардинально різні правові інститути. Прикладом слугує термін «admission», денотативний обсяг якого варіюється залежно від виду судочинства. У цивільному судочинстві це

поняття тлумачиться як «визнання фактів» і визначається таким чином: «A declaration made by a litigant or their properly authorized representative that contradicts or undermines the litigant's case.» («Заява сторони судового розгляду або її належним чином уповноваженого представника, що суперечить інтересам чи позиції цієї сторони»). Водночас у кримінально-процесуальній царині цей термін набуває значення «зізнання» або «визнання провини», що визначається як: «Statement by the defendant admitting an offence or a fact» («Показання обвинуваченого, у яких він визнає вчинення правопорушення або підтверджує певний факт») [28]. Така семантична дихотомія вимагає від перекладача ретельного аналізу галузевої приналежності тексту для уникнення термінологічної плутанини між цивільно-правовим визнанням обставин та кримінальним зізнанням у скоєнні злочину. («Заява підсудного про визнання правопорушення або факту»). Подібні випадки також є у німецькому праві, наприклад термін «Anklage» – «обвинувачення» у кримінальному праві означає «Öffentliche Klage der Staatsanwaltschaft gegen eine Person, der eine Straftat zur Last gelegt wird» («Публічний позов прокуратури, проти особи, якій приписується вчинення злочину») натомість у конституційному праві той самий термін означає «Eine Offizielle Erklärung, die gegen eine hochrangige Staatsmacht oder einen Amtsträger (z. B. den Bundespräsidenten oder einen Minister) wegen der Verletzung von Bestimmungen des Grundgesetzes erhoben wird» («Офіційна заява, висунута проти високопоставленого суб'єкта владних повноважень або посадової особи (наприклад, федерального президента або міністра) за порушення положень Конституції») [58].

Це спостереження стосується однієї з найскладніших проблем перекладознавства – внутрішньомовних розбіжностей. Навіть за наявності спільної мовної бази (англійської), юридичні терміни США та Великої Британії часто є безеквівалентними через відмінності в державному устрої та історичному розвитку правових інститутів.

«Компаративний аналіз американської та британської правничої термінології дає змогу виявити суттєві диференціації на рівні національно-культурного компонента, що простежуються навіть у номінаціях універсальних правових категорій. Яскравим прикладом такої дивергенції є позначення інституту «ордера на арешт», що формулюється як «arrest warrant» у США та «bench warrant» у Великій Британії (зокрема, коли йдеться про наказ суду). Аналогічна варіативність властива й назвам центральних органів виконавчої влади: зовнішньополітичне відомство ідентифікується як «State Department» (США) та «Foreign, Commonwealth and Development Office» (Велика Британія), а фінансове як «Treasury Department» (США) та «The Treasury» (Велика Британія). За таких умов перекладацька стратегія має базуватися на принципі юридичної адекватності, що вимагає глибокого знання реалій кожної конкретної правової системи задля уникнення понятійної плутанини та забезпечення функціональної еквівалентності тексту [32].

Специфічною ознакою англomовного договірного дискурсу є превалювання архаїзмів давньоанглійського походження, які, попри їхню анахронічність у загальнолітературному вжитку, зберігають статус функціонально значущих компонентів нормативних текстів. Такі лексеми, як «thereafter», «hereinafter», «herein», «hereto» та інші, виконують функцію чітких текстових маркерів, що забезпечують логічну зв'язаність та усувають двозначність правових норм. Зокрема, прислівник «hereinafter» слугує для запровадження скороченої назви об'єкта: «This Agreement... (hereinafter referred to as the «Agreement»)...» («Цей Договір... (далі за текстом – «Договір»)»). Лексема «hereby» акцентує на виконавчій функції дії, що здійснюється безпосередньо цим документом: «Parties hereby acknowledge...» («Цим Сторони підтверджують...»). Особливої уваги заслуговують сполуки «thereby» (еквівалент «by that means»), що позначає причинно-наслідковий зв'язок між процесами («...and thereby reinforce implementation» «...і в такий спосіб посилювати реалізацію»), та «therein», що відсилає до змісту раніше згаданого документа чи положення «...Rights therein declared» («...Права,

проголошені в ній») [65]. Використання таких конструкцій у перекладі вимагає підбору відповідних офіційно-ділових еквівалентів, що забезпечують лаконічність та нормативну точність українського тексту.

У юридичних текстах функціонування специфічних ідіоматичних одиниць і фразеологічних сполучень зумовлене прагненням до стандартизації викладу та однозначності правового змісту, що потребує від перекладача особливої уваги до їх адекватного відтворення. Прикладом таких одиниць в англomовному дискурсі є «to meet a claim» – «оскаржувати заяву»; «under the terms of agreement» – «за умовами договору» та парні синоніми, як «all and sundry» – «усі без винятку». Висока частотність використання сталих виразів є невід’ємною ознакою юридичної техніки. Аналіз Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дозволяє виокремити низку вступних німецькомовних формул, які мають суворо детерміновані українські відповідники: «unter Berücksichtigung» – «беручи до уваги»; «in Anbetracht» – «враховуючи»; «in Bekräftigung» – «підтверджуючи»; а також інституційні конструкції типу «für die Mitgliedstaaten» («від імені держав-членів») [59]. Окрему групу становлять релятивні кліше, призначені для оформлення нормативних відсилань: «nach Artikel» – «згідно зі статтею»; «von Rechts wegen» – «у силу закону / згідно із законом»; «im Einklang mit» – «відповідно до / згідно з». Ключові труднощі під час репродукції таких виразів зумовлені не лише міжсистемними розбіжностями у праві, а й полісемією та архаїчністю формулювань, що потребує від перекладача застосування методу функціональної еквівалентності.

В англomовних текстах міжнародно-правових документів часто функціонує клішована конструкція «entitled to», яка слугує засобом формального закріплення права або компетенції суб’єкта на вчинення певної дії. Наприклад: «Decisions made by the Committee of Ministers to seek an advisory opinion from the Court are adopted by a majority vote of the representatives authorized to participate in the committee’s proceedings» («Рішення Комітету міністрів про запит на отримання консультативного висновку Суду

приймаються більшістю голосів представників, наділених правом брати участь у роботі комітету»). Подібну правову функцію зазначений зворот реалізує й у наступному положенні: «If the advisory opinion does not fully or partially reflect the unanimous view of the judges, each judge has the right to present an individual opinion» («Якщо консультативний висновок не відображає, як загалом, так і частково, одностайну думку суддів, кожен суддя наділений правом висловити окрему позицію») [38]. У наведених випадках переклад конструкції «entitled to» за допомогою формулювань «мати право» або «бути наділеним повноваженнями» дозволяє точно відтворити модальність нормативного положення оригіналу, яка вказує на наявність законодавчо закріпленого права або компетенції відповідного суб'єкта. На сучасному етапі юридична термінологія перебуває у стані активної трансформації та динамічного розвитку. Спостерігається поступове витіснення архаїчних конструкцій загальноживаними лексемами. Зокрема, у британській процесуальній практиці специфічні терміни замінюються функціональними аналогами: так, замість латинізму «*mareva injunction*» дедалі частіше вживається «*freezing injunction*» – «судова заборона на розпорядження майном», а процесуальний термін «*ex parte*» замінено на конструкцію «*without notice*» – «без попереднього повідомлення». Окрему увагу заслуговує поява та закріплення неологізмів, що часто запозичуються із розмовного дискурсу у фахову сферу. Еволюція поняття «інформатор» демонструє цей шлях: від конотативно забарвлених «*informer*» чи «*snitch*» до офіційно закріпленого терміна «*whistleblower*» – «викривач» [59]. Такі лексичні зсуви створюють певні труднощі для перекладачів, оскільки вимагають не лише знання словникових еквівалентів, а й постійного спостереження актуального стану терміносистем обох мов задля забезпечення відповідності перекладу сучасним правовим реаліям.

Юридичні тексти, зокрема матеріали судочинства, характеризуються високою частотністю вживання латинських запозичень, які функціонують як універсальні правничі максими. До таких одиниць належать: «*prima facie*» –

«докази, достатні за відсутності спростування / на перший погляд»; «ex post facto» – «із зворотною силою / після події» та «*pari passu*» – «на рівних засадах / у рівній мірі». Яскравим прикладом є використання процесуального терміна «*de novo*» у наведеному положенні: «Determining whether a decision accords with the law involves assessing the application of an improper legal standard, and questions of law are reviewed *de novo*» («Питання про те, чи відповідає рішення закону, стосується застосування неналежного правового стандарту, а застосування закону підлягає перегляду з самого початку») [34]. В академічному та судовому середовищі вираз «*de novo*» вживається як сталий термін для позначення повного перегляду справи без урахування висновків попередніх інстанцій, що забезпечує максимальну об'єктивність юридичного аналізу.

Стійка конструкція «*in accordance with*» є одним із найбільш частотних кліше юридичного дискурсу, що використовується для фіксації відповідності дій чи документів нормам права, надаючи викладу стислості та офіційного характеру. У перекладацькій практиці цей вираз зазвичай відтворюється через еквіваленти «відповідно до» або «згідно з». При цьому спостерігається морфологічна трансформація: іменниковий компонент англійського кліше (*accordance*) трансформується у прислівникову структуру мови перекладу. Така граматична заміна дозволяє узгоджувати юридичну формулу з синтаксичними нормами українського законодавства, зберігаючи її функціональне навантаження як показника правової легітимності [23, с. 133].

Високий рівень термінологічної насиченості судового дискурсу демонструє приклад: «Where an employee demonstrates a *prima facie* claim of reprisal for whistleblowing, the responsibility for persuasion passes to the agency...» («Якщо працівник подає очевидні докази погроз у відповідь на повідомлення про порушення, відповідальність за переконання переходить до агентства...»). У цьому фрагменті латинський вислів «*prima facie*» виконує функцію процесуального індикатора, який у вітчизняній перекладацькій практиці передається як «на перший погляд достовірний», що відповідає його

юридичному значенню в контексті доказування. Таке уточнення є принциповим, оскільки в юриспруденції йдеться не просто про візуальне сприйняття, а про наявність достатніх доказів для формування попереднього висновку, доки вони не будуть спростовані протилежною стороною. Особливу складність становить термін «whistleblowing», який є культурно та юридично маркованим концептом. Оскільки в українському правовому полі тривалий час був відсутній прямий лексичний відповідник, його репродукція здійснюється через дескриптивну конструкцію «інформування про порушення» або через закріплений у сучасному законодавстві термін «викривальна діяльність» [64]. У наведеному реченні успішна трансляція змісту залежить від розуміння перекладачем специфічного юридичного механізму – переходу тягара доказування (*burden of proof*), що робить цей фрагмент репрезентативним для вивчення контекстуальної адаптації.

Прийняття рішення щодо трансляції латинських термінів або їхнього збереження у формі оригіналу покладається на перекладача, який має керуватися усталеною практикою приймаючої правової культури. Репрезентативним прикладом є термін «*restitutio in integrum*» – «поновлення у попередньому стані». Залежно від контексту та цільової аудиторії, перекладач може обрати одну з таких стратегій: зберегти латинську форму як універсальний юридичний принцип, адаптувати її через англomовний відповідник «*restitution*» або скористатися розгорнутою німецькою дефініцією «*Wiederherstellung in den vorigen Stand*» [17]. Такий підхід забезпечує не лише лінгвістичну точність, а й юридичну автентичність тексту, узгоджуючи його з системою понять відповідної правової системи.

З погляду когнітивної лінгвістики кожен спеціалізований термін представляє певний концепт і є його мовною формою. Юридичні назви слід розглядати як вирази конкретних правових концептів. Виділяють кілька підходів до перекладу таких концептів, виділяючи три головні типи їх взаємодії між мовами: – Концепт має точний відповідник у мові перекладу: «*theft*» (US), «*Diebstahl*» (DEU) – «крадіжка»; «*murder*» (US), «*Mord*» (DEU) –

«умисне вбивство»; «robbery» (US), «Raub» (DEU) – «розбій»; «fraud» (US), «Betrag» (DEU) – «шахрайство». Для юридичного концепту немає прямо відповідника в мові перекладу, проте існує близький за змістом концепт: «GmbH» (Gesellschaft mit beschränkter Haftung) – «товариство з обмеженою відповідальністю»; «AG» (Aktiengesellschaft) – «акціонерне товариство»; «Plea bargain» – «угода про визнання вини»; – У мові перекладу відсутній навіть подібний концепт [71]. Така ситуація створює особливі виклики, оскільки часто зумовлена недостатньо розвиненою чи неповною термінологічною базою цільової мови.

Сучасна юридична термінологія постає як упорядкована система мовних номінацій, призначених для вербалізації правових категорій у текстах законодавчих та нормативно-правових актів. Процес відтворення юридичної системи понять мовою перекладу супроводжується значними когнітивними та лінгвістичними складнощами, що, за класифікацією Й. Альбрехта, поділяються на три рівні: онтологічні (специфіка самого терміна), інституційні (розбіжності між правовими системами) та суб'єктивні [56].

Аналіз труднощів, пов'язаних із особливостями правничої термінології, дозволяє дійти висновку, що в межах юридичного перекладу перекладачеві необхідно приділяти підвищену увагу окремим проблемним категоріям лексичних одиниць. Насамперед ідеться про аббревіатури («ЕЕС» – «European Economic Community» – «Європейська Економічна Спільнота»; «ЕІВ – «European Investment Bank» – «Європейський інвестиційний банк»; «RSO» – «Rechtssicherungs Ordnung» – «порядок правового забезпечення»; «SBG» – «Schwerbeschädigtengesetz» – «закон про допомогу особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження»; «OLG» – «Oberlandesgericht» – «Верховний суд федеральної землі»); так звані «хибні друзі перекладачів» («Regelung» – «правило» / «норма» / «положення», а не «регулювання»; «Kreditinstitut» – «банк», а не «інститут, в якому готують кредиторів»), а також різновиди скорочень («SozR.» – «Sozialrecht» – «соціальне право»; «Übk.» – «Übereinkommen» – «угода, конвенція»; «StPO.» – «Strafprozeßordnung» –

«кримінально-процесуальний кодекс»; «Art.» – «Artikel» – «стаття (закону, договору)» [65].

Окрему групу лексичних скорочень у європейському правовому полі становлять метафоричні акроніми, що використовуються для номінації спеціалізованих програм, вузькогалузевих проєктів або інституцій під егідою ЄС. Характерною особливістю таких одиниць є те, що їхня абrevіатурна форма збігається з уже існуючими в мові словами, створюючи певний символічний підтекст. Прикладом слугує акронім «BABEL» – «Broadcasting Across the Barriers of European Languages» – «Мовлення крізь бар'єри європейських мов», назва якого посилається на легенди з Біблії про Вавилонську вежу, підкреслюючи мету проєкту – подолання мовних перешкод. Також до цієї групи належить «EURATOM» – «ЄВРАТОМ», що позначає Європейську спільноту з атомної енергії. Складність репродукції таких одиниць мовою перекладу полягає у необхідності попередньої дешифровки повної форми акроніма [19]. Для забезпечення фактологічної точності перекладач має звертатися до спеціалізованої інформаційно-довідкової літератури та офіційних глосаріїв ЄС, оскільки лише розуміння повної назви дозволяє коректно передати як денотативне значення, так і метафоричне забарвлення терміна.

Труднощі, зумовлені дивергенцією національних юридичних систем, детерміновані семантичними розбіжностями аналогічних термінів, а також наявністю специфічних правових категорій, що не мають прямих відповідників у цільовій мові. Показана недостатність еквівалентів часто спричинена відмінностями у політичних структурах держав та відсутністю певних правових реалій в українському соціокультурному просторі. Наприклад, німецький термін «der Bundesanwalt» відтворюється як «федеральний прокурор». Попри наявність українського еквівалента, саме правове поняття є безеквівалентним, оскільки структура української прокуратури (Генеральний прокурор, місцеві прокурори) не передбачає інституту федералізму. Подібна ситуація спостерігається з терміном «die

Autobahnbenutzungsgebühr» – «плата за користування автобаном / дорожній збір»), що наразі не має прямої реалії в українській системі дорожнього регулювання. За відсутності прямого відповідника перекладач вдається до описового способу передавання змісту або до семантично розширених формулювань [68].

Суб'єктивні труднощі зумовлені недостатнім рівнем фахової підготовки осіб, які здійснюють перекладацьку діяльність. Найчастіше вони виявляються у формі помилок, спричинених «хибними друзями перекладача», що виникає внаслідок фрагментарних знань про правову систему країни походження тексту або недостатньої обізнаності з правовою специфікою як такою. За відсутності належної юридичної експертизи перекладач може ігнорувати спеціалізовані значення загальноживаних слів, що призводить до термінологічних викривлень. Так, лексема «bill» у юридичному контексті транслюється як «законопроект» (а не «рахунок»), «action» – як «судовий позов» (а не «дія»), а німецьке «Gericht» – як «Суд» (а не «страва») [53]. Отже, подолання суб'єктивних труднощів вимагає від фахівця не лише лінгвістичної вправності, а й ґрунтовної підготовки в галузі правознавства.

Явище синонімії у терміносистемі права передбачає функціонування різних мовних одиниць для номінації ідентичних або семантично споріднених правових категорій. Терміни, що характеризуються повною змістовою еквівалентністю, зазвичай класифікуються як терміни-дублети.

Як підкреслює Ю. Д. Зайцев: «специфіка синонімії в українському законодавчому полі часто детермінована вторинним, фактично перекладним характером нормативно-правових актів, де україномовний текст постає як запозичення з іноземного першоджерела» [16, с. 103]. Не зважаючи на природність синонімії для загальноживаної мови, у межах юридичного дискурсу це явище оцінюється переважно як деструктивне. Наявність синонімічних рядів перешкоджає уніфікації правових приписів, ускладнює професійну комунікацію та створює ризики амфіболії (двозначності), що є неприпустимим для текстів, які вимагають прецизійної точності тлумачення.

Аналіз семантичної наближеності англомовної юридичної термінології дозволяє виокремити дві основні групи синонімів. Абсолютні (повні) синоніми - це лексичні одиниці, які характеризуються повною семантичною тотожністю та збігом усіх змістових ознак. Виникнення таких термінологічних дублетів зумовлюється одночасним функціонуванням запозичених слів, калькованих форм і питомих термінів. До цієї групи належать, зокрема, пари: «individual» – «person» – «особистість»; «border» – «frontier» – «межа»; «to own» – «to possess» – «володіти»; «to prohibit» – «to forbid» – «забороняти», а також синонімічний ряд «power» – «state» – «nation» – «держава». Відносні (часткові) синоніми розрізняються за ступенем збігу окремих семантичних компонентів. Показовим у цьому плані є термін «lawyer», який має кілька відносних синонімів із чітко окресленою функціональною спеціалізацією, а саме: «barrister», «solicitor» та «attorney» [66]. Так, баристери здійснюють безпосереднє представництво сторін і виступають у суді, тоді як соліситори й аторнеї переважно уповноважені на підготовку та опрацювання юридичної документації, а також подання процесуальних матеріалів.

У контексті перекладу американської правничої термінології важливо враховувати семантичну диференціацію термінів «jail» та «prison», які є частковими синонімами. Їхнє розмежування ґрунтується на тривалості ув'язнення та ступені тяжкості скоєного правопорушення. Виправна установа ідентифікується як «jail», якщо строк покарання не перевищує одного року (зазвичай за менш тяжкі злочини – misdemeanors). Натомість термін «prison» використовується для установ, де відбувають покарання особи, засуджені на строк понад один рік (за тяжкі злочини – felonies). Така термінологічна специфіка є продуктом історичного розвитку пенітенціарної системи США та вимагає від перекладача точного вибору еквівалента для відображення правового статусу закладу.

Варто зазначити, що у німецькому законодавстві є подібні терміни «Gefängnis» і «Gefängnisstrafe». У випадку, коли строк ув'язнення не

перевищує одного року, вживається «Gefängnis», а при довшому терміні використовують «Gefängnisstrafe».

Окрім суто професійних викликів, на якість юридичного перекладу суттєво впливає психологічний чинник. Це особливо актуально для перекладачів-початківців, у яких висока відповідальність за автентичність юридично значущої інформації може провокувати стан підвищеної тривожності. Надмірна обережність у таких ситуаціях нерідко призводить до стилістичних розбіжностей. Намагаючись уникнути помилок, фахівець може вдаватися або до надмірного спрощення конструкцій, або до зайвої деталізації тексту. Такі відхилення порушують стилістичну єдність і негативно впливають на когнітивне сприйняття та загальну зрозумілість правового документа.

Підсумовуючи, слід констатувати, що проблема лексичних невідповідностей у нормативно-правовій термінології детермінована специфікою юридичних концептів, дивергенцією національних правових систем, а також наявністю полісемантичних одиниць та архаїчних конструкцій. Зазначені чинники суттєво ускладнюють верифікацію адекватних еквівалентів у мові перекладу, що вимагає від фахівця ґрунтовної міждисциплінарної підготовки на межі правознавства та лінгвістики. Забезпечення якісного перекладу передбачає не лише релевантну трансляцію змістового наповнення, а й суворе дотримання сучасних термінологічних стандартів, стилістичної уніфікації документа та врахування його прагматичного і функціонального призначення у цільовому правовому середовищі.

2.3. Способи вирішення лексичних труднощів під час перекладу

Юридичний переклад вважається складним насамперед тому, що потребує високого рівня мовної компетентності як у мові оригіналу, так і в мові перекладу. Коректність перекладу має надзвичайно важливе значення,

адже помилка навіть у невеликому фрагменті документа може спричинити негативні правові наслідки, зокрема судові спори та фінансові втрати.

Серед загальних способів вирішення лексичних труднощів науковиця С. В. Дорда виділяє перекладацькі стратегії, до яких належать: стратегія термінологічного конструювання, стратегія «свідомих опущень» та стратегія «свідомих спрощень» [12, с. 41].

Стратегія термінологічного конструювання застосовується при перекладі англійською мовою юридичних термінів, що відображають специфічні для української правової системи поняття, для запобігання семантичної неузгодженості або заміні значень термінів, характерних для різних правових систем. Сутність стратегії полягає у підборі цільового терміна або словосполучення яке максимально відтворить зміст в мові перекладу. Наприклад: «право господарського контролю» – «right of economic jurisdiction»; «право оперативного управління» – «right of operational management»; «арбітражний керуючий» – «court-appointed administrator», «землі населених пунктів» – «populated area land/population centre land».

Стратегії «свідомих опущень» і «свідомих спрощень» дають змогу виявляти і усувати спотворення сенсу юридичного тексту, уникати зайвих асоціацій, а в окремих випадках – усунути «національний акцент» у перекладі, що впливає на сприйняття тексту в іншому правовому середовищі та культурі. Основна мета стратегії «свідомих опущень» полягає в усуненні слів або деталей, які впливають на основний зміст і можуть ускладнити розуміння перекладу [22]. До прикладів можна віднести такі терміни: «строк давності» – «statute of limitations» (опущено уточнення «for bringing a legal action», бо в українському праві це передбачено контекстом); «штрафні санкції» – «liquidated damages» (опущено пояснення принципу заздалегідь узгодженої компенсації); «примусове звільнення» – «constructive dismissal» (опущено пояснення, що це звільнення через суттєві порушення умов праці).

Використання стратегії «свідомих спрощень» дає можливість сформулювати чіткі та лаконічні англійські еквіваленти українських юридичних

термінів, наприклад при наявності у тексті міжмовної паронімії термінів – «титул», «новація», «об'єкт» і «суб'єкт»: «об'єкт оподаткування» – «taxable item»; «суб'єкт оперативного диспетчерського управління» – «switchgear operator/company»; «суб'єкт злочину» – «perpetrator of a crime». Також її застосовують для семантично невмотивованих термінів, коли прямий англійський еквівалент українського терміна, наприклад «будівництво госп-способом» є вузькоспеціальним і малозрозумілим для цільової аудиторії «force account construction». У такому випадку його передають більш доступним виразом, як «construction using internal resources» [57]. Іншими прикладами є терміни: «валюта балансу» – «balance sheet total»; «облік по відвантаженню» – «accrual basis accounting» та «забезпечувальні заходи» – «provisional remedies».

Складність юридичного перекладу часто вимагає комбінованого застосування зазначених стратегій, як під час перекладу цілісного правового тексту, так і при перекладі окремих термінів або термінологічних словосполучень, для збереження точності та адекватності перекладу.

Аналізуючи праці В. І. Карабана та О. А. Шаблій можна виокремити низку додаткових способів вирішення лексичних труднощів. Полісемія та варіативність правничої термінології вимагають застосування еквівалентних відповідників, детермінованих на законодавчому рівні, а також ретельного моніторингу новітніх юридичних феноменів та процесів задля їх адекватної репродукції українською мовою [20, с. 390; 51, с. 298]. Особливо значущо ця проблема постає у таких динамічних галузях, як земельне, податкове право та право інтелектуальної власності, де англійські відповідники нових термінів часто не мають фіксації у традиційних перекладних словниках [18, с. 33]. Прикладом розгалуженої семантичної структури у сфері економічного права є терміни «commerce» – «торгівля»; «market» – «ринок» та «trade» – «товарообіг», які потребують чіткої диференціації залежно від контексту. Новітні категорії, такі як «tradability» – «оборотність» та «commercial dealings» – «комерційні операції», демонструють необхідність розробки актуальних перекладацьких стратегій, що базуються на функціональному аналізі сучасних

правових реалій, а не лише на словникових дефініціях.

Адаптація вихідного тексту здійснюється з урахуванням мовних норм цільової мови. Залежно від контексту та перекладацького завдання застосовуються різні способи адаптації, зокрема транслітерація («*der Kanzler*» – «канцлер»), транскрибування («*Euroland*» – «Євроленд») і калькування («*der Hauptakt*» – «головний акт»). Транскрипція та транслітерація, як зазначає А. Руда, відіграють суттєву роль у відтворенні власних назв, найменувань посад і назв компаній, однак їх використання повинно відповідати чинним нормам українського правопису.

Описовий переклад використовується для репродукції значень безеквівалентної лексики шляхом розлогого пояснення суті правового поняття. Цей спосіб забезпечує максимальну точність та адекватність передачі змісту в ситуаціях, коли прямий відповідник в українській правничій терміносистемі відсутній. Прикладом слугує німецька конструкція «*die plurilaterale Handelsübereinkunft*», яка відтворюється як «торговельна угода з обмеженим колом учасників» (на відміну від багатосторонніх угод), а також англomовний термін «*capital murder*», що дефініюється як «вбивство, що карається смертною карою» [49]. Застосування дескриптивного методу дозволяє перекладачеві компенсувати відсутність відповідної реалії в українському праві, забезпечуючи реципієнту повне розуміння правових наслідків або статусу згаданого явища.

Використання двомовних юридичних словників та перекладної офіційної літератури у відповідній галузі, де вже зафіксовані необхідні терміни. Наприклад при перекладі міжнародних угод, можна звертатися до офіційних перекладів документів ЄС або ООН, щоб точно передати термінологію до уникнути стилістичних або змістових помилок.

Конкретизація значення терміну. Наприклад у словосполученні «*Einspruch erheben*» – «подавати апеляцію», дієслово «*erheben*» конкретизується оскільки його дослівний переклад «піднімати, заявляти».

Генералізація значення терміна полягає у використанні ширшого за семантикою відповідника у мові перекладу. Так, терміни «die Anzeige», «die Anmeldung», «das Ansuchen», «der Antrag» можуть бути узагальнені як «заява», попри те що кожен із них має власні семантичні відтінки й функціонує в різних комунікативних і правових контекстах. Зокрема, «die Anzeige» означає «письмове повідомлення про здійснення злочину, донос; заява, повістка»; «die Anmeldung» – «заява, повідомлення, повістка»; «die Ansuchen» – «прохання, клопотання, заява»; тоді як «die Antrag» має ширше значення й може тлумачитися як «пропозиція, заява, клопотання, вимога» [13]. Таким чином, узагальнений термін «заява» може застосовуватися для перекладу кожної з наведених лексем залежно від конкретного контексту їх уживання.

Додавання лексичних одиниць використовується для відтворення імпліцитних компонентів змісту вихідного тексту. Так, у словосполученні «Vernichtung von Beweismitteln durch Dritte» – «знищення доказів третьою стороною» лексема «der Dritte» – «третья особа» репрезентована у формі субстантивованого числівника, який у процесі перекладу українською мовою передається з додаванням іменникового компонента «сторона». Застосування цієї трансформації є виправданим, оскільки в українській мові субстантивовані числівники не функціонують автономно й потребують семантичного уточнення для забезпечення зрозумілості та однозначності перекладу.

Переклад шляхом утворення неологізму полягає у створенні нового слова або словосполучення у мові перекладу для позначення поняття, яке відсутнє в її правовій системі. У юридичній лінгвістиці неологізми виникають у випадках, коли наявні мовні засоби не дають змоги адекватно передати зміст іншомовної одиниці. Так, прикладами такого перекладу є «stay-in» – «пікетування»; «has-been» – «політичний діяч, який утратив свій вплив».

Попередній аналіз тексту передбачає врахування наявності синонімічних одиниць, що позначають одне й те саме поняття, фіксацію всіх випадків їх уживання та визначення основного українського відповідника,

який є найбільш доцільним і послідовним для використання в усьому тексті перекладу.

Як зазначає С. О. Мацишин [33]: «суттєвим інструментом подолання перекладацьких труднощів виступає опора на нормативні джерела, в яких узагальнено принципи та рекомендації з перекладу ділової документації». У практиці юридичного перекладу це насамперед передбачає активне використання спеціалізованих глосаріїв і термінологічних словників, що дозволяють істотно зменшити ймовірність помилок під час відтворення юридичної та фінансової лексики. Особливе значення послідовне дотримання усталених термінологічних відповідників має у перекладі контрактів і угод, оскільки будь-яке неточне тлумачення термінів здатне спричинити серйозні правові наслідки.

Вагомим засобом подолання складнощів у сфері юридичного перекладу є також залучення автоматизованих перекладацьких технологій. Використання сучасних CAT-tools суттєво оптимізує перекладацький процес, сприяючи уніфікації термінології та раціоналізації часових ресурсів перекладача. Такі програмні продукти, як SDL Trados та MemoQ, надають інструменти для формування термінологічних баз і глосаріїв, що дозволяє мінімізувати варіативність перекладу в межах складних правничих текстів. Водночас С. О. Мацишин наголошує [33], що «хоч автоматизовані перекладацькі інструменти істотно спрощують роботу перекладача, отриманий результат потребує подальшого редагування, з огляду на обмежену здатність машинного перекладу враховувати стилістичні та контекстуальні параметри тексту».

Таким чином, ефективний переклад ділової документації передбачає комплексне поєднання роботи з нормативними джерелами, використання адаптивних перекладацьких прийомів і залучення сучасних технологічних засобів. Високий рівень якості перекладу досягається не лише завдяки ґрунтовному володінню спеціалізованою термінологією, а й через здатність перекладача коригувати текст з урахуванням культурних і правових особливостей мови перекладу.

Висновки до розділу 2

У другому розділі подано узагальнення й класифікацію основних різновидів перекладацьких трансформацій, що застосовуються у процесі перекладу нормативно-правових актів, а також проаналізовано їхню роль у забезпеченні адекватності й точності передавання правового змісту.

Проаналізовано проблематику лексичних невідповідностей у юридичній термінології, що виникають через різницю правових систем і відсутність прямих еквівалентів у мові перекладу. Окрему увагу приділено типовим труднощам, які виникають при перекладі багатомовних міжнародних документів, де навіть незначні відхилення у формулюваннях можуть призвести до істотних правових колізій.

У роботі окреслено стратегії подолання таких труднощів, зокрема використання спеціалізованих термінологічних баз, компаративного аналізу правових систем, контекстуальної та культурної адаптації, описових перекладів і функціональних замінів. Це дозволяє зберегти точність юридичних текстів, уніфікувати термінологію та мінімізувати ризики неоднозначного тлумачення, забезпечуючи високий рівень еквівалентності перекладу.

РОЗДІЛ 3. ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

3.1. Синтаксичні конструкції й граматична форма у юридичному перекладі

Мова права відзначається високим рівнем формалізованості та нормативної точності. Її синтаксична організація значною мірою зумовлена специфікою законодавчого мислення, орієнтованого на логічну впорядкованість і системність. Прагнення законодавця сформулювати юридичні положення в узагальненій, безособовій формі, а також відобразити складні причинно-наслідкові зв'язки між учасниками правовідносин спричиняє активне використання складних синтаксичних конструкцій. Вони зможуть відобразити всі юридично значущі обставини у їхньому взаємозв'язку, а не відокремлено, що є необхідною умовою забезпечення правової визначеності.

Об'єктивність викладу інформації досягається через переважання дієслів теперішнього часу, активне використання модальних форм, відсутність особових і вказівних займенників, відтворення числових значень словами, а також використання латинських запозичень і кліше [34; 27]. Відсутність емоційно-експресивних елементів у поєднанні зі складним синтаксисом сприяє досягненню максимальної однозначності та семантичної точності юридичних формулювань.

В англійських юридичних текстах активно використовуються багатofункціональні синтаксичні конструкції, зокрема активні й пасивні, особові та безособові структури (безособове *it* та звороти *there is/there are*), інфінітивні конструкції різних типів – об'єктна (*Objective infinitive construction*) або конструкція зі складним додатком (*Complex Object*), суб'єктна (*Complex Subject*), конструкція з *for* (*for-to infinitive*), а також герундіальні звороти й конструкції [16, с. 49]. Їх використання забезпечує формальну нейтральність і логічну послідовність викладу правових норм.

Однією з характерних граматичних ознак англійських юридичних текстів є застосування складних модальних присудків «shall + infinitive», які виконують нормативно-імперативну функцію. Наприклад, у реченні «Diplomatic missions and consular posts of the Member States shall issue multiple entry visas to the following categories of persons» («Дипломатичні представництва та консульські установи держав-членів оформлюють багаторазові візи таким категоріям осіб») така конструкція фіксує обов'язковий характер дії. В офіційному українському перекладі модальний імператив відтворюється формою теперішнього часу дійсного способу, що відповідає нормам української юридичної мови та забезпечує еквівалентну передачу регулятивного змісту правової норми.

Конструкція «shall + infinitive» у правових актах ЄС та міжнародних угодах послідовно використовується для фіксації нормативно обов'язкових норм. Наприклад, у положенні «The fee for processing visa applications of Ukrainian citizens shall amount to EUR 35» («Плата за оброблення заяв про оформлення віз для громадян України становить 35 євро») імперативність не передається в українському перекладі формальним модальним дієсловом, а реалізується через дієслово теперішнього часу дійсного способу [70]. Таким чином, англійський модальний присудок перетворюється із «shall» в українську індикативну конструкцію, що відповідає нормам національної юридичної мови та зберігає регулятивний зміст норми.

Також, у випадку поєднання «shall + infinitive» із заперечною часткою «not» змінюється підхід до перекладу. У цьому контексті український переклад, як правило, реалізує значення заборони або нормативного обмеження через складний модальний присудок із лексемами «не повинен», «не має права», «не допускається». Наприклад, у формулюванні «The total period of stay ... shall not exceed 90 days per period of 180 days» заперечна конструкція відтворюється, як «Загальний строк перебування... не повинен перевищувати 90 днів за період 180 днів», що забезпечує чітку фіксацію граничного строку та відповідає стандартизованій українській законодавчій

практиці.

Як зазначає А. А. Загнітко: «речення являє собою синтаксичну одиницю, сформовану за мовним зразком, яка виражає відносно завершену думку й слугує основним засобом спілкування» [15, с. 148]. У межах юридичного документа речення виконує не лише комунікативну, а й регулятивну функцію, оскільки саме через нього закріплюються приписи, дозволи та заборони.

У юридичних текстах широко використовуються індикативні речення, що формалізують обов'язки та повноваження суб'єктів права, наприклад: «The Cabinet issues ordinances and resolutions...» («Кабінет Міністрів видає постанови і розпорядження...»); «Power of attorney in the name of the juridical person is given to...» («Довіреність від імені юридичної особи видається...») [36]. Подібні конструкції закріплюють юридичні дії як нормативно визначені й загальнообов'язкові.

Юридичні тексти відзначаються повторюваністю та однорідністю синтаксичних конструкцій, що зумовлено регулятивною функцією суспільних відносин, які забезпечують стандартизованість юридичного викладу, наприклад: «Everyone is guaranteed...» – «Кожному гарантується...»; «Everyone has a right...» – «Кожен має право...»; «No one may be...» – «Ніхто не може бути...».

Для досягнення безособового стилю правового тексту активно застосовуються інфінітивні та безособові конструкції. У таких реченнях основна увага приділяється дії, а не її виконавцю, наприклад: «It is prohibited to disclose confidential information without consent» («Забороняється розголошувати конфіденційну інформацію без згоди»); «It is required that the report be submitted within the prescribed period» («Вимагається, щоб звіт було подано у встановлений строк» [67].

За структурою речення в юридичних текстах поділяються на прості й складні. Прості речення, що містять одну граматичну основу, забезпечують максимальну однозначність правових положень, наприклад: «Monetary obligation must be paid in terms of hryvnias» («Грошове зобов'язання має бути

виконане у гривнях»); «The purchased historical and cultural monument becomes the property of the state» («Викуплена пам'ятка історії та культури переходить у власність держави»).

Водночас прості речення часто ускладнюються однорідними членами. З метою підвищення зрозумілості такі конструкції подаються у вигляді переліків із використанням цифрової або літерної нумерації, наприклад при визначенні видів речових прав. Прості речення можуть бути односкладними й двоскладними, поширеними та непоширеними, ускладненими або неускладненими залежно від комунікативного завдання, наприклад: «Material property rights of another are: 1) right to possession; 2) right to use; 3) right to use the land for agricultural needs» («Речовими правами на чуже майно є: 1) право володіння; 2) право користування; 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб») [29].

Поширеними для нормативних актів є прості двоскладні речення без підрядних частин, наприклад: «The Commission shall also publish an annual report on the work of the committees» («Комісія також публікує щорічний звіт про роботу комітетів»). У даному контексті значна частина простих речень ускладнена за допомогою дієприслівникових зворотів та однорідних членів. «It shall respect their essential State functions, including ensuring the territorial integrity of the State, maintaining law and order and safeguarding national security» («Союз поважає головні функції держави, включаючи гарантування територіальної цілісності держави, підтримання правопорядку та забезпечення національної безпеки») [67], де перелік дій деталізує зміст основного припису та водночас зберігає структурну компактність правової норми.

Наступні приклади демонструють явище синтаксичного ізоморфізму, оскільки в англійській та українській мовах вони реалізуються як поширені, двоскладні, повні прості речення з однаковою логіко-граматичною організацією: «Those two Treaties shall have the same legal value» («Ці два Договори мають однакову юридичну силу»); «A Committee of Permanent Representatives of the Governments of the Member States shall be responsible for

preparing the work of the Council» («Комітет постійних представників урядів держав-членів відповідає за підготовку роботи Ради»).

До ізоморфних належать також приклади з модальним дієсловом «may», де можливість або дискреційне повноваження виражається схожими синтаксичними засобами, наприклад: «The Council may, on a proposal from the Commission, decide to make its recommendations public» («Рада за пропозицією Комісії може ухвалити рішення про оприлюднення своїх рекомендацій»).

У наступних випадках англійські імперативні конструкції з «shall» трансформуються в українські індикативні форми, не порушуючи нормативної сили документу: «Member States shall avoid excessive government deficits» («Держави-члени уникають надмірного дефіциту державного бюджету»); «The Council shall act by a qualified majority throughout the procedure» («Рада діє на основі кваліфікованої більшості протягом усієї процедури»).

К. Марченко наголошує, що «для юридичної документації типовими є дієприкметникові конструкції та процеси номіналізації, які вимагають від перекладача трансформації синтаксичної структури зі збереженням змісту» [29]. Наприклад, конструкція «Considering the fact that the agreement has been signed ...» може відтворюватись, як «Беручи до уваги підписання угоди...» або як «Зважаючи на те, що угоду підписано...», залежно від стилістичних вимог конкретного документа.

Нормативно-правові акти характеризуються широкою поширеністю складних речень. Складне речення містить дві або більше предикативних частини, кожна з яких має власну граматичну основу. Оскільки багатокомпонентні конструкції ускладнюють сприйняття, у перекладі доцільно замінювати підрядні частини синонімічними дієприкметниковими чи дієприслівниковими зворотами. Наприклад, «In addition to the Convention, other legal texts designed to combat and punish acts of torture are in place» («Окрім цієї Конвенції існують інші правові акти, спрямовані на боротьбу з катуваннями та покарання за них»); «A solicitor, acting under a general retainer,

has an implied authority ...» («Адвокат, що діє на підставі загального договору, має відповідні повноваження...»).

Складні речення поділяються на складносурядні та складнопідрядні. М. Г. Зубков зазначає: «складносурядне речення – це конструкцію, в якій частини зберігають відносну смислову й синтаксичну відокремленість і поєднуються сполучниками сурядності» [18, с. 40]. У правових текстах такі конструкції зазвичай формують послідовний або протиставний зв'язок. Так, у фрагменті з правових актів ЄС сполучник «however» – «проте» встановлює протиставний зв'язок між частинами: «In the areas of development cooperation and humanitarian aid, the Union shall have competence to carry out activities and conduct a common policy; however, the exercise of that competence shall not result in Member States being prevented from exercising theirs». («Союз має повноваження здійснювати діяльність та проводити спільну політику у сферах співробітництва з питань розвитку та гуманітарної допомоги; проте здійснення цих повноважень не повинне перешкоджати державам-членам у здійсненні їхніх повноважень»).

В іншому прикладі з Договору про Конфіденційність сурядний сполучник «and / і» виконує з'єднувальну функцію, об'єднуючи дві нормативні дії в межах одного речення: «The receiving party agrees to keep all confidential information disclosed by the disclosing party strictly confidential, and will not disclose such information to any third party without the prior written consent of the disclosing party» («Приймаюча сторона погоджується зберігати всю конфіденційну інформацію, оприлюднену розкриваючою стороною, в суворій таємниці і не буде надавати таку інформацію будь-якій третій стороні без попередньої письмової згоди розкриваючої сторони») [17, с. 50].

Як підкреслює Н. Коваль: «у юридичних текстах складносурядні речення застосовуються досить рідко і, як правило, відтворюють послідовності дій, водночас їх постійне використання формує організаційну структуру викладу що забезпечує його логічну впорядкованість юридичного дискурсу» [24, с. 128].

Складнопідрядні речення – вид складних речень, що поєднують головну та підрядну частини за допомогою сполучників підрядності. У таких конструкціях часто реалізуються відношення причини, мети, умови або означення через сполучники «if» / «so» / «whereby» / «that». Наприклад: «If the answers are satisfactory and there are no reasonable grounds for suspicion, no search may take place» («Якщо відповіді задовільні і немає обґрунтованих підстав для підозри, обшук може не проводитися»). Багаторівневі складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами становлять особливо складні синтаксичні структури, у яких поєднуються сурядні та підрядні зв'язки. Такі конструкції, характерні для установчих договорів і директив ЄС [15, с. 84], наприклад: «If he does not obtain the required majority, the European Council, acting by a qualified majority, shall within one month propose a new candidate who shall be elected by the European Parliament following the same procedure» («Якщо кандидат не набирає необхідної кількості голосів, Європейська Рада, діючи на основі кваліфікованої більшості, протягом одного місяця подає на розгляд іншого кандидата, який обирається Європейським Парламентом за тією ж процедурою»). В наведеному прикладі відтворюється складна система підрядних зв'язків, характерна для нормативного мовлення. У межах цього речення реалізовано підрядне умови («If he does not obtain the required majority»), а також підрядне означальне («who shall be elected by the European Parliament following the same procedure»), що забезпечує чітке логіко-семантичне структурування правової норми.

Кожна лексична одиниця у юридичному тексті має фіксовану, нормативно визначену граматичну форму, а сукупність цих форм організовується у речення відповідно до синтаксичних закономірностей мови. Граматичні структури не лише впорядковують текст, а й передають додаткову змістову інформацію, будучи складником семантики правового висловлення [50; 36]. Саме синтаксична організація часто виступає засобом ідентифікації жанру та стилю нормативного документа, тому при перекладі її значущість відображається у підборі паралельних або функціонально еквівалентних конструкцій [42; 34].

Перекладацька еквівалентність часто досягається лише через відмову від буквального відтворення граматичних форм мови оригіналу. За відсутності прямих граматичних відповідників перекладач здійснює вибір між альтернативними моделями та різними видами граматичних трансформацій [2; 52]. Характерним є використання інфінітива, оскільки інфінітивні форми присутні в англійській та українській мовах, проте їхні синтаксичні функції відрізняються. Наприклад, у реченні «It takes a contract to create an obligation; it takes another contract to modify an existing obligation and yet a third contract to terminate an on-going contract» («Для створення зобов'язання необхідний один договір, для внесення змін – інший, а для припинення чинного договору – ще один») англійська інфінітивна конструкція передається українською через перебудову речення, що демонструє адаптацію граматичної форми до норм цільової мови без втрати юридичної точності.

Неможливість відтворити в перекладі повністю паралельну синтаксичну конструкцію оригіналу часто змушує перекладача змінювати не лише форму окремих граматичних засобів, а й саму організацію висловлення на рівні меж речення. У такому випадку перехід до іншої структури може передбачати перерозподіл предикативних центрів, тобто збільшення або зменшення кількості самостійних речень через застосування розділового або інтеграційного прийому. Розділовий метод полягає в тому, що складне речення мови оригіналу, ускладнене одним чи кількома підрядними компонентами, у мові перекладу передається як простіша конструкція або як кілька простих речень, які послідовно розгортають зміст без перевантаження підрядними зв'язками [2, с. 57].

Інструктивні й описові конструкції англійської мови нерідко містять кілька однорідних присудків, що репрезентують послідовність дій, що в оригіналі зручно оформлюється в одному реченні через дієприкметникові або прийменникові звороти, тоді як українська норма юридичного викладу вимагає чіткішого членування на окремі кроки. Наприклад: «Upon reaching the starting point, searchers proceed down their lanes, reverse their direction, and

continue in this fashion until the area has been thoroughly examined» («З метою досягнення початкового результату адвокати систематично дотримуються власної позиції, обґрунтовуючи її правомірність [18]. Вони утримують власну позицію до повного вивчення даного питання») у разі буквального відтворення призводило б до надмірно ускладненої конструкції, у якій поєднуються кілька процесів і часових меж.

Разом із тим у практиці юридичного перекладу трапляються випадки, коли оригінальний текст подає інформацію надто короткими реченнями, кожне з яких має мінімальний синтаксичний обсяг, але сукупно вони формують єдину нормативну думку. Тоді використовується інтеграційний (зворотний) метод, за допомогою якого кілька простих речень об'єднуються в одну конструкцію – складнопідрядну або складносурядну, з чітким позначенням відношень причини, умови, уточнення або означення [2, с. 57].

Прикладом інтеграції може слугувати інформація про процедуру ухвалення закону: «New legislation in Britain usually starts in the House of Lords. In each house a bill is considered in three stages, called readings». У перекладі доречно об'єднати ці два речення в одне, перетворивши друге на означальний або уточнювальний компонент «Нове законодавство у Великій Британії зазвичай починає свій розгляд в Палаті лордів, де законопроект у кожній палаті проходить три етапи розгляду, що називаються читаннями». Об'єднання речень виконує дві функції: підкреслює причинно-організаційний зв'язок між «початком процедури» і «етапністю розгляду», а також забезпечує стислість викладу за збереження повноти інформації.

Англійські інфінітивні конструкції, не мають прямого українського еквівалента і вимагають структурної зміни речення, привертають особливу увагу мовознавчому аналізу [2, с. 63]. Це насамперед об'єктна інфінітивна конструкція зі складним додатком (Complex Object) («consider/expect/believe + N + to + V»), де інфінітив виступає предикативним компонентом щодо іменника або займенника, але граматично не виступає у ролі підрядного речення. У перекладі така конструкція майже завжди відтворюється через

сполучникове підрядне «що...» або через номіналізацію. Наприклад: «They consider a formal offer to be the simplest way to form an express contract» («Вони вважають, що формальна оферта є найпростішим способом укласти прямий договір»). Інфінітивний компонент «to be» не перекладається інфінітивом, а трансформується у підрядне «що», яке забезпечує українську предикативність і робить конструкцію прозорою.

Найбільші труднощі при буквальному перекладі створює суб'єктна інфінітивна конструкція (Complex Subject), типу «is considered/expected/known + to + V», що англійською дає змогу безособово закріпити оцінку чи припущення за суб'єктом, у той час, як в українській мові це реалізується через безособовий зворот «вважають, що...», конструкцію «є підстави вважати, що...», або підрядне речення з відтворенням модальності, наприклад: «The defendant is considered to have violated the contract» («Вважають, що відповідач порушив договір»); «It is expected that the company will comply with the regulations» («Є підстави вважати, що компанія дотримуватиметься вимог нормативних актів»).

У цьому випадку особливо уважно потрібно працювати з рівнем категоричності: англійське «is known to» не завжди означає «відомо, що» у значенні встановленого факту; іноді воно виконує функцію менш категоричного показника загальноприйнятої оцінки, наприклад: «The act is known to provide certain protections to employees» («Закон передбачає, що працівники можуть отримати певні гарантії») [16, с. 104]. Неправильний вибір українського відповідника може підсилити або, навпаки, послабити юридичну визначеність, що в нормативному дискурсі є критичним.

Отже, граматичні відмінності між англійською та українською мовою юридичному перекладі зазвичай вирішуються за допомогою синтаксичних перетворень, серед яких особливе значення мають розділовий та інтеграційний методи. Вони дозволяють адаптувати складний оригінальний текст до норм цільової мови, зберігаючи при цьому початковий зміст. Через це переклад

правових документів потребує одночасно контролю за граматичною структурою, термінологічною узгодженістю та модальністю тексту.

3.2. Граматичні труднощі та помилки у перекладі німецьких юридичних текстів

Здатність точно аналізувати граматичну структуру іноземних речень та правильно будувати їх у перекладі відповідно до мовних норм і жанрових вимог є необхідною умовою адекватного перекладу. Основна група граматичних труднощів перекладу зумовлена необхідністю правильного розуміння синтаксичної організації та морфологічної структури речень, які виступають безпосередніми носіями інформаційного змісту [18, с. 28].

Згідно класифікації В. І. Карабана всі граматичні труднощі перекладу можуть бути об'єднані у такі категорії: – труднощі, що виникають через відмінності в мовній структурі, наборі граматичних категорій, форм та конструкцій; – труднощі, що виникають через різницю у семантичному обсязі подібних форм і конструкцій у двох мовах; – граматичні явища мови оригіналу, які функціонально відрізняються від аналогічних явищ мови перекладу; – граматичні явища, що відрізняються за частотністю в мовах оригіналу та перекладу внаслідок розбіжностей у мовностилістичних нормах текстів [20, с. 178].

Труднощі граматичного характеру, які виникають при перекладі німецьких правових текстів українською мовою, зумовлені насамперед структурними особливостями мови, а також специфікою правового дискурсу як особливу форму організаційної комунікації. Юридичний текст функціонує в умовах підвищеної нормативності та семантичної однозначності, що обмежує варіативність перекладу і потребує узгодження граматичної форми з правовим змістом [39]. Будь-яке граматичне відхилення у перекладі може призвести не лише до стилістичних розбіжностей, а й до порушення правового змісту, що принципово відрізняє юридичний переклад від інших видів перекладу. Однією з основних проблем є відсутність прямого відповідника

між граматичними категоріями німецької та української мов. Хоча обидві мови володіють розвиненими системами відмінювання, часових форм і синтаксичних конструкцій, способи їх реалізації та функціональне призначення суттєво відрізняються. Особливо це проявляється на синтаксичному рівні: німецька мова схильна до використання розгалужених складнопідрядних конструкцій із чітко зафіксованим порядком слів, тоді як українська мова віддає перевагу більш варіативній синтаксичній структурі з можливістю актуального членування речення [26, с. 238]. У юридичних текстах німецькою мовою широко представлені конструкції з кількома підрядними частинами, що поєднують умовні, означальні та додаткові відношення в межах одного речення. Формально така структура відзначається великим обсягом правової інформації, проте при перекладі часто стає надто складною для сприйняття в українській юридичній практиці. За таких обставин перекладач має використовувати граматичні трансформації, зокрема членування складного речення або, навпаки, інтеграцію кількох простих речень в одне складне, з метою збереження логічної ієрархії правових норм [69].

Значні труднощі викликають інфінітивні конструкції німецької мови, які не мають повноцінних структурних еквівалентів в українській. Конструкції «zu + Infinitiv», інфінітивні групи з формальним підметом «-es» або об'єктні інфінітивні звороти виконують у німецьких юридичних текстах функцію логічної компресії, дозволяючи уникати повторів і чітко фіксувати причинно-наслідкові зв'язки, наприклад: «Es ist zu beachten, dass der Vertrag innerhalb von drei Monaten unterschrieben werden muss» («Слід звернути увагу на те, що договір має бути підписаний протягом трьох місяців»). Подібний взаємозв'язок в українській мові зазвичай реалізується через підрядні речення, що призводить до необхідності граматичної перебудови всього висловлювання [56]. Неправильна інтерпретація інфінітивної конструкції може спричинити помилкове визначення суб'єкта правової дії або хибне тлумачення модальності зобов'язання.

Труднощі, пов'язані з передачею модальності, у юридичному перекладі є принциповими, оскільки саме модальні дієслова визначають правовий статус дії: обов'язок, заборону, дозвіл, компетенцію чи право органу. У німецьких правових текстах модальні дієслова «müssen», «sollen», «dürfen» та «können» функціонують не як стилістичні варіанти, а як інструменти нормативного закріплення. Тому їх переклад не може здійснюватися лише на основі словникових відповідників без урахування жанру документа, адресата норми та типу нормативного положення [61].

Найвищий рівень імперативності відображає модальне дієслово «müssen», яке у нормативній мові найчастіше означає юридичний обов'язок, яке не надає адресату можливості самостійного рішення. У перекладі це здебільшого передається через вираження обов'язку чи зобов'язання, залежно від усталених норм конкретного набору документів. Наприклад, «Der Antragsteller muss die erforderlichen Unterlagen vorlegen» у правовому тексті доцільніше передати не «Заявник мусить подати...», а «Заявник зобов'язаний подати необхідні документи» або «заявник повинен подати...», оскільки українське слово «мусить» у формально-офіційному стилі часто сприймається як розмовне і має слабший юридичний ефект. Водночас у процесуальних документах, де акцент робиться на процедурній необхідності, а не на санкції, «повинен» може бути у більш нейтральній стилістичній формі, ніж «зобов'язаний». Проблема виникає тоді, коли перекладач замінює «müssen» конструкцією «слід/необхідно», адже ці форми в українській часто вказують на рекомендаційний характер або загальну доцільність, що знижує нормативну силу припису й може змінити юридичне тлумачення [65].

«Sollen» у німецьких правових текстах вважається найскладнішим для тлумачення модальним дієсловом. У стандартному мовленні дієслово справді близьке до «слід/варто», однак у законодавчих і підзаконних актах «sollen» часто відображає нормативну вимогу або цільову директиву, яка фактично є обов'язковою, але допускає варіативність у процесуальному порядку щодо способу виконання. Через це дослівний переклад «слід» іноді не передає

належної категоричності. Наприклад, «Die Behörde soll die Beteiligten informieren» у юридичному контексті нерідко відтворюють як «Орган управління повинен поінформувати учасників» або «Орган управління має поінформувати...», тоді як «Органу слід поінформувати...» звучить як порада. Однак бувають і протилежні випадки, коли «soll» фактично закріплює програмну норму, принцип або бажану модель поведінки, зокрема в преамбулах, рекомендаційних частинах чи документах загального спрямування. В такому випадку «слід» чи «доцільно» може бути виправданим. Отже, перекладачеві необхідно визначити, чи в конкретному реченні «sollen» виступає як «обов'язковий припис» чи як «організаційна настанова», водночас таке рішення неможливо ухвалити без урахування контексту всього документа та його жанру (закон, настанова, інструкція, протокол тощо) [69].

«Dürfen» у системі юридичної німецької мови функціонує як маркер дозволу або повноважень. Часто в значенні «мати право», «допускається», «дозволено». Основна проблема некоректного перекладу полягає у тому, що український еквівалент «можна» не завжди передає різницю між дозволом та можливістю, що є необхідним у правовому контексті. Наприклад: «Der Arbeitgeber darf personenbezogene Daten verarbeiten» відтворюється як «Роботодавець має право обробляти персональні дані» або «Роботодавцю дозволено...», тоді як «Роботодавець може...» потенційно сприймається як виявлення можливості, а не юридичного дозволу. У заперечній формі «nicht dürfen» майже завжди означає заборону, і тут український відповідник має бути максимально однозначним: «забороняється», «не має права», «не допускається». Наприклад, «Die Partei darf ohne Zustimmung keine Informationen offenlegen» доцільніше перекласти як «Стороні забороняється розголошувати інформацію без згоди» або «Сторона не має права розголошувати...», оскільки варіант «Сторона не може...» зазвичай сприймається як обмеження фактичної здатності, тоді як норма закріплює юридичну заборону [67].

«Können» у правових текстах може позначати як можливість (фактичну

або юридичну), так і дискреційне повноваження органу, тобто право приймати рішення на власний розсуд. Наприклад, у виразі «Die Behörde kann...» найчастіше передбачено можливість вибору, тобто «Орган влади уповноважений зробити дію», але не зобов'язаний. Формулювання «Орган влади може...» достатньо точно відтворює зміст, але у численних офіційних текстах для підсилення правової коректності використовують «має право», «уповноважений» або «може (за наявності підстав)». Наприклад: «Die Kommission kann zusätzliche Informationen anfordern» коректно перекладається як «Комісія може вимагати додаткову інформацію» або «Комісія має право вимагати...», у випадку, коли необхідно виділити саме правовий статус або повноваження. Проблема виникає, коли «können» вжито у значенні «об'єктивної можливості» (наприклад, через технічні або процедурні умови): тоді український відповідник «може» поєднує значення компетенції органу та фактичної можливості виконання, тому іноді доцільніше використовувати нейтральні конструкції, такі як: «можливо», «є можливість» або «може бути». Наприклад: «Die Zahlung kann innerhalb von 10 Tagen erfolgen» доцільніше відтворити як «Оплату можна здійснити протягом 10 днів» або «Оплата може бути здійснена протягом 10 днів», оскільки в цьому випадку йдеться не про повноваження, а про допустимий строк чи можливість дії [68].

Слід окремо враховувати взаємодію модальних дієслів із модальними конструкціями типу «ist ... zu» та пасивними структурами, що виконують подібну нормативну функцію. Наприклад, «Die Anmeldung ist innerhalb von zwei Wochen vorzunehmen» формально не містить «müssen», але за своєю функцією виражає нормативний обов'язок і тому в українському перекладі зазвичай відтворюється, як «Реєстрацію потрібно здійснити протягом двох тижнів» або «Реєстрацію слід провести протягом двох тижнів». У цьому випадку вибір визначається тим, наскільки переклад наближається до стилю законодавчої норми («проводиться») чи до інструктивно-процедурного стилю («потрібно/слід провести») [56]. Якщо перекладач трактує таку конструкцію як «рекомендацію», це зменшує ступінь обов'язковості, хоча оригінал містить

чіткий строк.

Досвід перекладу міжнародних угод і дипломатично-правових документів показує, що українська та німецька мови по-різному передають модальність за допомогою сталих виразів. У німецьких офіційних текстах частіше використовують номінативні конструкції і стисла синтаксична структура, тоді як українська мовна система надає перевагу більш детальному викладу норм, зокрема із зазначенням підстав, порядку та меж здійснення повноважень [33].

Отже, модальність у німецькому юридичному перекладі є носієм нормативної сили, тому відтворення дієслів «müssen», «sollen», «dürfen», «können» потребує не лише мовної, а й жанрово-правової інтерпретації. Адекватність перекладу досягається тоді, коли український текст відтворює не формальну граматичну основу, а категорію юридичної норми: обов'язок без розсуду (müssen); обов'язок/директиву з процедурною варіативністю (sollen); дозвіл/спроможність або заборону (dürfen / nicht dürfen); повноваження на власний розсуд або дозволену дію (können) [65].

Особливого значення набуває точність відтворення умовних конструкцій, оскільки саме вони визначають сферу дії правової норми. У німецьких текстах умовні відношення часто виражаються за допомогою складнопідрядних речень із сполучником «wenn» або конструкцій з дієприкметниками, наприклад: «Wenn die Frist zur Zahlung nicht eingehalten wird, fallen Verzugszinsen an» («Якщо термін оплати не дотримано, нараховуються відсотки за прострочення»). В українській мові відповідні значення передаються через складніші синтаксичні конструкції, що вимагає чіткого дотримання логічного зв'язку між умовою та правовим наслідком [21].

Окрему групу граматичних труднощів становить переклад пасивних конструкцій. У німецьких юридичних текстах пасив часто використовується, щоб зосередити увагу на дії, а не на тому, хто її виконує. В українській мові пасивні конструкції також існують, проте їх надмірне використання може робити текст складним для сприйняття і важким для читання. Тому перекладач

часто замінює пасив на безособові або інфінітивні конструкції, що умовно є граматичною трансформацією, проте зберігає прагматичний ефект нормативності [39, с. 33].

Відносні труднощі виникають і на рівні узгодження граматичних форм у складних номінативних конструкціях, адже німецькі юридичні тексти зазвичай надають перевагу номінативному стилю викладу, у якому основна інформація концентрується в іменникових конструкціях, віддієслівних іменниках та складних атрибутивних групах. Така модель є функціонально оптимальною для німецької юридичної мови, оскільки забезпечує стислість та офіційно-нейтральний стиль, одночасно дозволяючи максимально точно фіксувати юридичні категорії без явного зазначення виконавця дії. В українській юридичній мові надмірна номіналізація, навпаки, часто порушує вимоги зрозумілості, що призводить до виникнення "канцеляризмів". У зв'язку з цим перекладач вимушений перетворювати іменникові структури у дієслівні або перерозподіляти граматичні ролі між членами речення, що призводить до зміни синтаксичної основи висловлювання [25].

У перекладі процесуальних документів (постанов, протоколів, клопотань) ситуацію додатково ускладнює те, що українські шаблони часто використовують номінативні конструкції іншого типу, ніж у німецькій мові: українські документи віддають перевагу таким формулюванням, як: «у зв'язку з», «з метою», «з урахуванням», тоді як німецькі тексти передають той самий зміст за допомогою композитів та іменників на -ung, наприклад: «Zur Sicherung der Beweismittel wurde eine Durchsuchung durchgeführt» («З метою забезпечення доказів було проведено обшук»); «Aufgrund des eingereichten Antrags hat das Gericht die Sitzung vertagt» («У зв'язку з поданою заявою суд відклав засідання»).

Німецькі іменникові конструкції з кількома уточнювальними елементами також є джерелом граматичних труднощів, наприклад: «Im Rahmen der Durchführung der Maßnahmen zur Sicherstellung der Einhaltung der Vorschriften». Дослівний переклад часто створює складне для сприйняття

речення «В рамках здійснення заходів, щодо забезпечення дотримання положень», де послідовність іменників ускладнює сприйняття відстеження логічної структури. Тому у перекладі застосовують стратегію, що полягає у визначенні головної дії через дієслівну основу та розподілі уточнень на керовані компоненти: «Під час того, як уповноважені органи здійснюють заходи, щоб забезпечити дотримання вимог...» або «Під час здійснення заходів із забезпечення дотримання вимог...». У першому варіанті предикативність максимальна, а у другому збережено офіційну стислу форму, але без надмірного нагромадження родового відмінка [69].

Перекладачеві необхідно дотримуватися певного балансу: з одного боку, не спрощувати юридичний стиль до розмовного рівня; з іншого – уникати переносу німецьких номіналізацій таким чином, щоб український текст став синтаксично складним і семантично нечітким. На практиці це передбачає доцільне чергування моделей: один елемент можна залишати іменниковим для збереження офіційності, а інший – передавати дієсловом для забезпечення читабельності та ясності процесуальних відносин. Таким чином, номіналізація в німецькій юридичній мові не є випадковим стилістичним прийомом, а виступає системною граматичною організацією, що структурує процедури та правові відносини в іменникових конструкціях. Український переклад, аби залишатися нормативним, часто потребує граматичної адаптації – введення дієслівного предиката, перерозподілу атрибутів, корекції керування та узгодження форм. Саме в цих процесах найчастіше виникають граматичні помилки [30, с. 89].

Отже, труднощі граматичного характеру при перекладі німецьких юридичних текстів передбачають більш глибокий аналіз функціонування граматичних форм у правовому дискурсі, ніж простий підбір мовних відповідників. Адекватний переклад можливий лише за умови поєднання мовної, правової та перекладацької компетенцій, що дозволяє забезпечити формальну точність, логічну послідовність і нормативну відповідність перекладеного тексту. Саме граматична організація юридичного перекладу

виступає ключовим чинником збереження юридичної сили документа та його функціональної придатності в іншій правовій системі.

3.3. Основні методи подолання граматичних труднощів

Подолання граматичних труднощів у перекладі юридичних текстів з німецької мови українською базується на системному поєднанні теоретично обґрунтованих перекладацьких стратегій і нормативно закріплених принципів юридичного письма. У сучасній перекладознавчій науці юридичний переклад розглядається як особливий різновид функціонального перекладу, у якому граматична форма безпосередньо пов'язана з юридичною чинністю висловлювання, а будь-яке відхилення від звичної синтаксичної чи морфологічної структури може призвести до зміни нормативного або інтерпретаційного ефекту тексту [72]. Саме тому методи подолання граматичних труднощів спрямовані не лише на формальне узгодження структур, а й на збереження регулятивної, прескриптивної та доказової функцій правового документа.

Одним із основних методів є зміна граматичної форми речення, шляхом трансформації номінативних конструкцій у дієслівні. Німецька юридична мова характеризується високим ступенем номіналізації, що зумовлено прагненням до максимальної абстрагованості та безособовості викладу. Як зазначає Р. Штольце: «переклад правових текстів часто потребує цілеспрямованої деноміналізації (вербіфікації), якщо іменникова структура оригіналу суперечить функціональним нормам мови перекладу» [56]. У нормах процесуального характеру це проявляється особливо виразно, наприклад: «Nach Eingang des Antrags erfolgt die Prüfung seiner Begründetheit». Дослівний переклад «Після надходження заяви відбувається перевірка її обґрунтованості» здійснений за допомогою методу калькування не відповідає стилістичним нормам українських нормативних актів, оскільки позбавлений активного юридичного суб'єкта.

Застосування методу граматичної експлікації дозволяє відновити

логічну і синтаксичну впорядкованість речення: «Після надходження заяви суд перевіряє її обґрунтованість». У цьому випадку номіналізація іменникового компоненту «Prüfung» трансформується у дієслівну форму «перевіряє», що чітко експлікує процесуальну дію та узгоджується з українською юридичною системою.

Подібний метод застосовується і при перекладі норм матеріального права, де номінативний характер німецького юридичного синтаксису особливо чітко виявляє розбіжності з українською системою права, наприклад у реченні «Bei Vorliegen der Voraussetzungen kommt es zur Strafbarkeit der Handlung» ключовим є іменниковий комплекс «Vorliegen der Voraussetzungen» та абстрактний іменник «Strafbarkeit», які разом утворюють безособову, формально нейтральну конструкцію. Буквальний переклад «За наявності передумов відбувається караність діяння» хоч і передає загальний зміст, однак не відповідає стилістичним нормам українського правового дискурсу, оскільки поєднання дієслова «відбувається» з абстрактною юридичною категорією «караність» не відповідає усталеним моделям законодавчого мовлення [41, с. 19]. Розширення цієї номінативної конструкції у дієслівну форму дозволяє не лише усунути стилістичну неузгодженість, а й адаптувати норму до української кримінально-правової термінологічної системи: «За наявності встановлених підстав діяння підлягає кримінальній відповідальності». У цьому варіанті іменник «Strafbarkeit» передається не прямим лексичним відповідником, а через нормативну конструкцію «підлягає кримінальній відповідальності», яка є типовою для регламентуючої системи Кримінального кодексу України і закріплює правовий наслідок у законодавчо встановленому порядку. Таким чином, де-номіналізація поєднується з використанням усталеної модальної конструкції правової норми, що забезпечує адекватність перекладу не лише на мовному, а й на системно-правовому рівні.

Подібна структура простежується і в перекладі інших норм, наприклад: «Die Verletzung der Pflicht führt zur Verantwortlichkeit des Täters». Дослівний

варіант «Порушення обов'язку призводить до відповідальності винного» є граматично можливим, але стилістично менш нормативним. У юридичному перекладі доцільніше застосувати розгортання з відновленням предикативної дії: «У разі порушення обов'язку винна особа несе відповідальність». Номінативні компоненти «Verletzung» та «Verantwortlichkeit» замінюються дієслівними формами «порушення» у позиції обставини та «несе відповідальність» як присудок, що відповідає українській моделі викладу матеріально-правових норм [65].

Додатковим прикладом є фрагмент із санкційних положень: «Mit Freiheitsstrafe wird bestraft, wer...». Дослівний переклад «Позбавленням волі карається той, хто...» загалом відповідає українським стилістичним нормам, проте у багатьох випадках перекладач обирає розширену конструкцію «Особа, яка..., карається позбавленням волі», що дозволяє чіткіше окреслити суб'єкт правопорушення і узгодити граматичну структуру з нормами українського кримінального законодавства [69]. У цьому випадку теж спостерігається поєднання де-номіналізації з адаптацією синтаксичної моделі до національного правового стилю.

Отже, експлікація номінативних конструкцій у перекладі норм матеріального права виконує системоутворювальну функцію. Воно забезпечує узгодження граматичної структури з типовими для української правничої мови моделями вираження відповідальності, покарання та правових наслідків, водночас зберігаючи нормативну чіткість і юридичну силу положення. Саме завдяки такому методу переклад перестає бути формальним відтворенням синтаксису оригіналу і набуває властивостей повноцінного правового тексту, здатного функціонувати в іншій правовій системі без порушення смислової та правової цілісності.

Другим методом полягає у мотивованій заміні граматичних категорій, передусім активних і пасивних конструкцій, що безпосередньо пов'язано з різним ступенем допустимості пасиву в німецькій та українській правничій мовах. У німецьких юридичних текстах пасивні форми виконують системну

функцію деперсоналізації та узагальнення змісту правової норми, оскільки дозволяють зосередити увагу юридичній дії та її результаті, а не на особі, що її здійснює. Типовими є конструкції: «Der Antrag wird abgelehnt...» – «Заява відхиляється...»; «Die Tat wird bestraft...» – «Злочин карається...»; «Die Entscheidung wird getroffen...» – «Рішення приймається...», у яких суб'єкт дії або є очевидним із правового контексту, або принципово не називається з метою підкреслення загальнообов'язкового характеру норми. Українська юридична мова також використовує пасивні конструкції, особливо в нормативних та процесуальних текстах, однак надмірна концентрація пасиву може ускладнювати сприйняття тексту та знижувати його комунікативну прозорість. Саме тому перекладач змушений не дослівно відтворювати пасив, а оцінювати його функціональну доцільність у кожному конкретному випадку. Коли пасив у німецькому тексті є переважно формальним засобом нейтралізації суб'єкта, ніж принципово необхідною граматичною формою, оптимальним стає вибіркове застосування [67].

Додатковим прикладом є переклад норм матеріального права: «Die Tat wird mit Freiheitsstrafe bestraft» може відтворюватись як «Вчинок карається шляхом позбавлення волі», що є нормативно прийнятним і типовим для українського кримінального законодавства. Однак, у контексті повного змісту санкційної норми перекладач керується діючим підходом: «Особа, яка вчинила цю дію, карається позбавленням волі». Тут відбувається не лише граматична, а й структурно-семантична адаптація, спрямована на чіткіше окреслення суб'єкта кримінальної відповідальності, що є важливим для української правової системи.

Водночас існують випадки, коли збереження пасиву є принципово важливим. Наприклад, у формулюваннях, що підкреслюють результат процедури або стан правової визначеності, пасивна форма в українській мові також є нормативною, наприклад: «Die Person wird freigesprochen» – «Особу виправдано»; «Das Verfahren wird eingestellt» – «Провадження закрито» [56]. У таких випадках застосування такого методу було б небажаним, оскільки

зосереджувало б увагу на виконавці дії, а не на її результаті, що суперечить комунікативній меті норми.

Отже, зміна активних і пасивних конструкцій відповідно до функціональних вимог ґрунтується на аналізі ролі пасиву в конкретному правовому контексті. Перекладач повинен звертати увагу не лише на граматичну форму оригіналу, а й на процесуальні норми. Такий метод дозволяє зберегти юридичну силу норми, водночас забезпечивши синтаксичну чіткість та стилістичну адекватність перекладу [70].

Третій метод пов'язаний із точною інтерпретацією та передачею модальності, яка є однією з найскладніших і водночас найважливіших складових юридичного перекладу. Німецькі модальні дієслова «müssen», «sollen», «dürfen», «können» у правовому контексті мають чітко закріплені нормативні значення, що не завжди збігаються з їх загальномовним уживанням. Таким чином модальне дієслово «muss» у нормах Кримінального кодексу Німеччини та України однозначно виражає юридичний обов'язок: «Der Täter muss bestraft werden». Буквальний переклад «Винний має бути покараний» є коректним, однак у ряді випадків більш узгодженим із законодавчими нормами є варіант «Винний підлягає покаранню», який відповідає стандартним формулюванням українського кримінального права і знімає потенційну двозначність модального «має» [14, с. 22]. Модальне дієслово «können» у правових нормах не завжди означає фізичну здатність, а передає юридичний дозвіл закріплений законом або угодою: «Die Parteien können den Vertrag vorzeitig kündigen, wenn beide zustimmen» («Сторони можуть розірвати договір достроково за взаємною згодою»). У цьому випадку український переклад «можуть розірвати договір» відповідає стандартизованому стилю юридичних текстів, де модальні конструкції передають право сторін на певну дію.

Модальне дієслово «sollen» часто виконує регулятивну функцію з урахуванням нормативної обґрунтованості, що змушує перекладача враховувати жанр і тип документа. Наприклад: «Die Parteien sollen den Vertrag

schriftlich schließen» у контексті міжнародних угод уникати буквального перекладу «Сторони повинні укласти договір...» і віддавати перевагу декларативній формі: «Сторони укладають договір у письмовій формі», що відповідає усталеному стилю договірних текстів українською мовою [71]. Відповідно дієслово «dürfen» у правових нормах не завжди означає «можуть» у загальнономовному сенсі, а часто виражає юридично дозволену поведінку, яка в українській мові передається конструкціями «мають право» або «допускається»: «Der Zeuge darf Aussagen verweigern, wenn er sich selbst belasten würde» («Свідок має право відмовитися від дачі показань, якщо вони можуть бути використані проти нього самого»).

До четвертого методу належить уніфікація термінологічно-граматичних моделей керуючись нормативними словниками та кодексами. У дослідженні С. Ківалова і Н. Петлюченко зафіксовано не лише лексичні відповідники, а й типові граматичні конструкції, у межах яких ці терміни функціонують. [35, с. 503]. Наприклад, сполучення «Rechtsmittel einlegen» нормативно передається як «подати апеляцію/ скаргу», тоді як калькований варіант «внести правовий засіб» є граматично і стилістично неприйнятним для української юридичної мови. Дотримання таких уніфікованих моделей дозволяє уникати помилок у синтаксичному узгодженні.

П'ятий метод передбачає дотримання стилістичних і граматичних настанов, зокрема Європейського Союзу. Такі керівні документи, як «Joint Practical Guide» та «Interinstitutional Style Guide» регламентують побудову нормативних текстів, наголошуючи на використанні теперішнього часу для формулювання правових норм і униканні надмірної модальної варіативності [12, с. 12]. Це безпосередньо впливає на переклад конструкцій типу «wird angewendet», які доцільно відтворювати як «застосовується», а не «буде застосовуватися», що повністю узгоджується з українською законодавчою технікою.

Останній метод безпосередньо пов'язаний із дотриманням стандартів професійної перекладацької діяльності, які задають не лише організаційні, а й

мовно-структурні параметри якості юридичного перекладу. Міжнародний стандарт ISO 17100:2015 прямо наголошує на необхідності багатоетапної перевірки перекладу, зокрема термінологічної та граматичної верифікації, оскільки у правових текстах навіть мінімальні відхилення у граматичній формі можуть спричинити зміну передачі змісту норми або створити підстави для іншого тлумачення [66]. На відміну від художнього чи публіцистичного перекладу, де допустимий певний ступінь варіативності, юридичний переклад зберігає сувору відповідність нормативній точності, а граматична помилка фактично набуває статусу правової.

У практичному вимірі дотримання стандарту ISO вимагає від перекладача не обмежуватися зіставленням з оригіналом, а також перевіряти перекладені формулювання згідно чинного українського законодавства, зокрема кодексів, які формують стійкі граматичні конструкції юридичного стилю. Наприклад, у німецькому кримінальному праві поширеною є конструкція «wird mit Freiheitsstrafe bis zu fünf Jahren bestraft», яку буквально відтворюють, як «Передбачає покарання до п'яти років позбавлення волі». Проте подальша верифікація перекладу з нормами Кримінального кодексу України показує, що типовою є модель «Передбачає позбавлення волі на строк до...», а не «до...років» без уточнення «на строк» [72]. Недотримання встановлених граматично-термінологічних норм порушує внутрішню системну узгодженість перекладу з українським законодавчим дискурсом.

Подібна ситуація виникає при перекладі процесуальних норм. Наприклад, «Der Antrag ist innerhalb von zwei Wochen zu stellen» дослівно може бути передане як «Заяву слід подати протягом двох тижнів». Однак зверення з українськими процесуальними кодексами засвідчує, що нормативно закріпленою є конструкція «Заява подається протягом двох тижнів». Таким чином, граматична трансформація інфінітивної конструкції з модальним відтінком у безособову форму теперішнього часу не є довільною, а зумовлена вимогами стандарту до функціональної еквівалентності та відповідності національним принципам законотворчості.

ISO 17100 також передбачає залучення редакторського та, за потреби, експертного правового контролю, що особливо важливо для перевірки складних синтаксичних структур. Наприклад, у перекладі багаторівневих складнопідрядних речень перекладач може граматично коректно відтворити структуру оригіналу, але лише зіставлення з українськими нормативними текстами дозволяє виявити надмірну складність або невиправдану багатокomпонентність речення. У таких випадках стандарт фактично легітимізує граматичне спрощення або перерозподіл синтаксичних зв'язків за умови збереження юридичного змісту.

Отже, основні методи подолання граматичних труднощів у перекладі німецьких юридичних текстів українською мовою охоплюють граматичну експлікацію номінативних структур із відновленням предикативного центру, функціонально зумовлену зміну активних і пасивних конструкцій з урахуванням жанру та типу правової норми, точну й контекстно вмотивовану передачу модальності, а також уніфікацію граматичних моделей відповідно до усталених словникових і кодексних рішень. Не менш важливими є дотримання міжнародних стилістичних настанов, що регламентують зрозумілість синтаксичних структур і однозначність нормативних формулювань, а також дотримання міжнародних стандартів перекладацької якості, які вимагають системної термінологічної та граматичної верифікації тексту. Комплексне застосування цих методів забезпечує збереження функціональної цілісності юридичного тексту та його адекватне сприйняття в іншій правовій системі.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі розглянуто особливості граматичної форми та синтаксичної організації юридичних текстів у процесі перекладу. Встановлено, що граматична структура відіграє визначальну роль у досягненні точного перекладу. Юридичні тексти характеризуються складною побудовою речень, частим використанням пасивних, інфінітивних та безособових

конструкцій, а також чітким підпорядкуванням синтаксичних елементів логіці правового викладу.

Доведено, що ефективність юридичного перекладу значною мірою залежить від уміння перекладача зберегти граматичні відношення та структурну послідовність оригіналу, не спотворюючи змістових зв'язків між частинами висловлювання. Збереження граматичної нормативності дозволяє уникнути неоднозначності, забезпечити правову коректність і відповідність перекладу вимогам офіційно-ділового стилю. Таким чином, граматична та синтаксична правильність є невід'ємною умовою адекватності юридичного перекладу та його функціональної придатності в правовій практиці.

ВИСНОВКИ

Сучасний розвиток систем права зумовлює потребу у постійному вдосконаленні мовної структури юридичних текстів, оскільки саме мовне оформлення нормативно-правових актів забезпечує досконалість змісту, логічну впорядкованість та їхню ефективність у практичному застосуванні. Юридичні тексти виконують регулятивну функцію, тому кожен мовний елемент спрямований на забезпечення однозначного трактування. Саме тому питанню юридичного перекладу сьогодні приділяють особливої уваги та значущості, оскільки цей вид перекладу належить до міжкультурної сфери комунікації, та є одним із засобів відтворення та поширення правової інформації.

Юридичний переклад являє собою складний багаторівневий процес, що вимагає від фахівця не лише високого рівня мовної компетенції, а й ґрунтовного розуміння систем права, термінологічних особливостей та культурно-правових традицій країн вихідної та цільової мов. У ході дослідження визначено характерні риси перекладу нормативно-правових актів, виявлено основні проблеми перекладацької діяльності, та запропоновано ефективні шляхи їх подолання.

У першому розділі проаналізовано теоретичні засади юридичного перекладу. З'ясовано, що цей вид перекладацької діяльності займає особливе місце в системі спеціалізованого перекладу, оскільки поєднує характеристики технічного перекладу з елементами загального. Аналіз юридичної термінології показав, що вона має складну структурну організацію. Терміни класифікують за походженням, галузевою приналежністю, структурно-семантичними ознаками, за комунікативно-прагматичним призначенням та за функціональною поширеністю. Окрему увагу приділено явищам синонімії, антонімії та омонімії в юридичній терміносистемі, що ускладнюють процес перекладу та потребують детального аналізу з урахуванням контексту. Стилiстичні особливості юридичних текстів визначаються їхнім призначенням та сферою застосування. Офіційний характер, беземоційність

викладу, об'єктивність, структурованість – усі ці аспекти зумовлюють своєрідний правовий стиль, який має бути відтворений у процесі перекладу. Необхідно враховувати також сталі вирази, латинізми та архаїзми, які є невід'ємною частиною юридичної мови та додають їй формальності.

Наступний етап полягав у аналізі лексичних та граматичних особливостей юридичного перекладу. Лексичні трансформації є основним інструментом забезпечення адекватного юридичного перекладу. До основних лексичних трансформацій належать транскрипція, транслітерація, та калькування. Серед лексико-семантичних виділяють конкретизацію, генералізацію, модуляцію та диференціацію. Використання цих трансформацій сприяє узгодженню адекватного відтворення змісту та дотримання стилістичних вимог мови перекладу.

Проблеми лексичних невідповідностей у нормативно-правовій термінології зумовлені наступними факторами: полісемантичністю багатьох юридичних термінів, наявністю безеквівалентної лексики, псевдоінтернаціоналізмів та розбіжностей між правовими системами різних держав, що призводять до відсутності узагальнених відповідників у цільовій мові. Для вирішення цих проблем запропоновано комплексний підхід, що включає використання спеціалізованих перекладацьких стратегій, таких як: стратегія термінологічного конструювання, «свідомих опущень» та «свідомих спрощень». Важливу роль відіграє звернення до спеціалізованих юридичних словників, термінологічних баз даних та офіційних перекладів міжнародних документів.

Важливе значення у дослідженні надавалось граматичній формі та синтаксичним конструкціям юридичної документації. До основних граматичних особливостей нормативно-правових документів можна віднести наявність простих двоскладних речень та довгих складнопідрядних, значне поширення дієслівних форм теперішнього часу, модальних дієслів, пасивних, інфінітивних та безособових конструкцій.

Аналіз граматичних труднощів та проблем показав, що найчастіше їх спричиняють наявність граматичних омонімів, різний обсяг змісту граматичних форм і конструкцій у двох мовах, різні частотні характеристики граматичних явищ та розбіжності в мовно-стилістичних нормах текстів оригіналу й перекладу. Для подолання труднощів запропоновано систематичний підхід, що включає ретельний аналіз граматичної структури вихідного тексту, врахування синтаксичних особливостей цільової мови та використання відповідних граматичних трансформацій.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані під час підготовки перекладачів, а також у процесі створення термінологічних словників та методичних посібників. Запропоновані класифікації трансформацій, стратегії подолання перекладацьких труднощів та рекомендації щодо забезпечення якості перекладу становлять прикладне значення для роботи у сфері перекладу.

Отже, під час написання кваліфікаційної роботи встановлено, що переклад нормативно-правових актів є складним завданням для перекладача через наявність в такій документації великої кількості спеціалізованої лексики, складних синтаксичних конструкцій, а також граматичних та стилістичних відмінностей між мовами оригіналу і перекладу. Подолати ці труднощі можна завдяки комплексному підходу, що включає застосування перекладацьких трансформацій та стратегій, а також використання лексикографічних джерел інформації для створення адекватного перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна С. М., Білоус Н. В., Бабенко Є. А. Актуальні проблеми теорії і практики сучасного перекладу : монографія. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 470 с.
2. Антонюк С. М., Бурковська Л. Д. Переклад юридичної, економічної та соціально-політичної літератури. Хмельницький : ХНУ, 2008. 72 с.
3. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : навч. посіб. 2-ге вид., змін. і доп. Київ : Стилос, 2004. 277 с.
4. Артџомцев О. В. Особливості відтворення німецьких юридичних термінів українською мовою. Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу : тези доп. XI наук. конф. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. С. 10–11.
5. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. Спецпроект: аналіз наукових досліджень : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2011. С. 28–33.
6. Баланаєва О. В. Синонімія та антонімія у сфері юридичної лексики. Нова філологія. 2014. № 63. С. 115–122.
7. Безпалова Г. О. Деонтологічна модальність як засіб вираження юридичної норми. Філологічні науки. 2014. № 2(8). С. 135–139.
8. Бондарчук Ю. А., Бороліс І. І., Вишневіська М. О. Англо-український словник юридичних термінів : навч. посіб. Київ : КНУТД, 2021. 256 с.
9. Васильченко О. В. Лексико-граматичні особливості перекладу англійських зовнішньоекономічних договорів. Одеський лінгвістичний вісник. 2014. С. 28–31.
10. Вітвіцький С. С. Юридичне документознавство : навч. посіб. Кропивницький : ДонДУВС, 2022. 203 с.
11. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в юридичних текстах : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2000. 19 с.
12. Дорда С. В. Складності перекладу юридичної термінології. Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2011. № 6(2). С. 39–43.

13. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : КМ Academia, 2000. 218 с.
14. Журавель Т. В. Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. Т. 2, № 19. С. 148–150.
15. Загнітко А. П. Український синтаксис : у 2 ч. Ч. 2. Київ : ІЗМН, 1996. 240 с.
16. Зайцев Ю. Автентичність правового тексту та проблеми його термінологічного оформлення. Українське право. 1997. № 3. С. 102–106.
17. Згурська В. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології. Актуальні проблеми слов'янської філології. 2010. Вип. XXIII. С. 535–542.
18. Зубков М. Г. Українська мова : універсальний посібник. Харків : ВД «Вища школа», 2004. 496 с.
19. Іщенко Н., Гончарова В. Юридичний переклад як складова юридичного дискурсу. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип. 43, т. 2. С. 168–172.
20. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2002. 458 с.
21. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям). Чернівці : Букрек, 2014.
22. Клименко І. М., Зоренко І. С. Юридичний текст в аспекті перекладу. Філологічні студії. 2016. Вип. 14. С. 81–90.
23. Кнодель Л. В. Освітня лексика в англійській та українській мовах : монографія. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2019. 154 с.
24. Коваль Н. М. Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі : дис. канд. філол. наук. Одеса, 2007. 184 с.
25. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ : ІНКІОС, 2001. 290 с.

26. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
27. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця : Нова книга, 2017. 448 с.
28. Курах Н. П., Труцуненко І. І., Редчиць Т. В. Лексичні трансформації у перекладі юридичних текстів. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. 2022. Т. 33, № 72. С. 130–135.
29. Кучер З. І., Орлова М. О., Редчиць Т. В. Теорія та практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2013. 504 с.
30. Лепухова Н. І. Лексика німецької мови права. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2011. Кн. 2. С. 88–90.
31. Литвинко О. А. Омонімія в англійській правничій терміносистемі. Нова філологія. 2024. Вип. 93.
32. Любченко М. І. Юридична термінологія : монографія. Харків : Права людини, 2015. 280 с.
33. Мацишин С. О. Лексичні і граматичні особливості українсько-англійського перекладу документів про освіту [Електронний ресурс]. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8360>
34. Матвеева С. А. Лінгвістична реконструкція терміноструктури REFUGEE / БІЖЕНЕЦЬ : дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2020. 426 с.
35. Ментинська І. М. Міжмовна омонімія як об'єкт термінологічного дослідження. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. 2022. Т. 33, № 72(4). С. 34–39.
36. Моїсєєва Н. О., Савостіна Д. Д. Лексичні труднощі перекладу юридичної термінології. Молодий вчений. 2020. № 10(86). С. 473–477.
37. Наконечна О. В. Системні ознаки юридичних текстів. Європейський вибір України. Одеса : Гельветика, 2022. Т. 1. С. 804–806.
38. Німецько-український словник юридичних термінів / за ред. С. В. Ківалова, Н. В. Петлюченко. Одеса : Гельветика, 2017. 576 с.

39. Овсієнко Л. М. Поліфункційність терміна. Вісник КНЛУ. 2022. Т. 25, № 1. С. 89–97.
40. Олікова М. О. Теорія і практика перекладу. Луцьк : Вежа, 2000. 170 с.
41. Онушканич І. В., Штогрин М. В., Пристай С. М. Перекладацькі трансформації. Наукові записки НУ «Острозька академія». 2015. Вип. 54. С. 282–284.
42. Проценко Г. П. Правнича лінгвістика. Київ : А. В. Паливода, 2010. 312 с.
43. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова. Вісник НАПрН України. 2017. № 1(88). С. 17–29.
44. Романова О. О. Омонімія як мовне явище. Молодий вчений. 2018. Т. 1, № 53. С. 749–752.
45. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
46. Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. Нова філологія. 2012. № 50. С. 201–208.
47. Сидорук Г. І. Семантичні розбіжності при перекладі юридичних термінів. Філологічні студії. 2013. Вип. 9. С. 374–382.
48. Сливка Л. З. Лексичні трансформації при перекладі договорів. Науковий вісник МГУ. 2023. Т. 3, № 59. С. 159–163.
49. Файчук Т. Г. Лексико-граматичні особливості перекладу Конвенції про права дитини. Обрії друкарства. 2019. № 1(7). С. 175–186.
50. Ходаковська О. О. Стратегії перекладу юридичного дискурсу. Закарпатські філологічні студії. 2020. Вип. 13, т. 3. С. 61–65.
51. Чепурна О. В. Методична робота над юридичними текстами. Вісник ДУ ім. А. Нобеля. 2013. № 2. С. 321–325.
52. Чулінда Л. І. Українська правнича термінологія. Київ : Магістр-XXI сторіччя, 2005. 112 с.

53. Шаблій О. Німецько-український юридичний переклад. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2012. 320 с.
54. Швелідзе Л. Д., Мельник П. В. Юридична лінгвістика. Вчені записки ТНУ. 2019. Т. 30(69), № 1. С. 168–174.
55. Шумило І., Сніца Т. Особливості перекладу юридичних текстів. Філологічний дискурс. 2016. Вип. 4. С. 266–272.
56. Albrecht J. Übersetzung und Linguistik. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2013.
57. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London : Routledge, 2018.
58. Boyd J., James P. T. H. The semantics of modal verbs. Journal of Linguistics. 1969. Vol. 5. P. 57–74.
59. Bundesministerium der Justiz. Handbuch der Rechtsförmlichkeit [Electronic resource]. URL: https://www.bmjuv.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Fachpublikationen/Handbuch_der_Rechtsfoermlichkeit_4.html
60. Chamon L. The Language of Legal Persuasion. Berlin : Springer, 2011.
61. Crystal D., Davy D. Investigating English Style. New York : Longman, 1986.
62. Doczekalska A. Comparative Law and Legal Translation. Warsaw : Kozminski University, 2013.
63. European Commission. Joint Practical Guide [Electronic resource]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/content/techleg/KB0213228ENN.pdf>
64. Galdia M. Legal Linguistics. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2009.
65. Griebel C. Rechtsübersetzung und Rechtswissen. Berlin : Frank & Timme, 2013.
66. ISO 17100:2015. Translation services — Requirements for translation services [Electronic resource]. URL: <https://www.iso.org/standard/59149.html>
67. Law J., Martin E. A. A Dictionary of Law. Oxford : Oxford University Press, 2009.

68. Law J. (ed.). A Dictionary of Law. 9th ed. Oxford : Oxford University Press, 2018.

69. Nord C. Adäquatheit statt Äquivalenz. In: Übersetzungsäquivalenz in Textsorten. Berlin : Logos, 2018.

70. Pommer S. Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2006.

71. Šarčević S. New Approach to Legal Translation. The Hague : Kluwer Law International, 1997.

72. Simonnas I., Kristiansen M. Legal Translation. Berlin : Frank & Timme, 2019.

SUMMARY

In this work investigated the lexical and grammatical features of legal documents and identified the main difficulties that arise in the process of their translation into Ukrainian language. Legal translation is one of the most difficult types of translation, as it requires a high level of knowledge in the field of law, the correct use of terminology and compliance with the stylistic norms of the source text. Therefore, the chosen topic of research is highly relevant.

The results received in the scientific research allow to make the following conclusions: the main concepts of «legal text» and «legal translation» have been defined: a legal text is a document that regulates legal relations and establishes legal obligations and rights; legal translation is the reproduction of the content of a legal document from one language to another while preserving its semantics, style, and structural organization. Attention is focused on aspects of legal language as a type of formal business style, the main characteristics of legal discourse and the role of the terminological system in ensuring normative accuracy are described.

The main difference between the concepts of «term» and «legal term» is defined, which is that a legal term is a specialized lexical unit of the legal system. The translation of complex legal terms involves two main actions – analysis and synthesis. Analysis is important in the translation of an expression, especially when translating its specific components. It is important to properly identify the parts of complex terms, as they can include not only words but also phrases that form parts of complex terminology. It is also important to determine the semantic relationship between the components and the main parts of the term.

In the work, it is noted that translation of legal documents requires the use of various lexical and grammatical transformations, including: equivalent translation, transliteration, calquing, concretization, generalization, replacement of parts of speech and sentence elements and addition.

During the writing of the work, it was investigated that the main difficulties of legal translation include: differences between the legal systems of countries, synonymy, antonymy, the use of clichés, archaisms, Latinisms, abbreviations, and

complex syntactic constructions in the text. Also, translation experience confirms the existence of differences in the grammatical, syntactic, and morphological systems of the English and Ukrainian languages. Searching for equivalents in specialized dictionaries is the most reliable method for a professional translator, but there are cases when terms do not have a direct equivalent in Ukrainian. In this case, the translator must have enough knowledge in the field in which they are translating the text.

It has been established that the translation of legal vocabulary in a text requires taking the context, as it reveals the semantic meaning of the word.

In conclusion, legal translation is a complex and multiform process that involves not only the application of translation techniques and the use of dictionary materials to create an adequate translation, but also the translator's in-depth knowledge of law and linguistics, as well as consideration of the cultural context and structural differences between legal systems.